

Magdalena Nowak

(Uniwersytet Gdański, Polska)

ORCID: 0000-0003-3162-1339

Olga Wojtiuk*

(Centrum Postulacyjne Klasztorów Zakonu Studytów we Lwowie, Ukraina)

ORCID: 0009-0009-8833-2678

Listy Kyryła Studynskiego (1868–1941) do Andrzeja Szeptyckiego (1865–1944) z lat 1905–1914 jako źródło do badań nad związkami Metropolity z ukraińską inteligencją na przełomie XIX i XX wieku

Kontakty Andrzeja Szeptyckiego z ukraińską inteligencją nadal czekają na kompleksowe badanie. Należy podkreślić, że dotychczasowy stan badań nie pozwala na zbudowanie pełnego ich obrazu. Prezentowana korespondencja Kyryła Studynskiego do Metropolity posłuży jako punkt wyjścia do dalszych badań. Analiza pokazuje przykład takich kontaktów z okresu do wybuchu I wojny światowej. Niniejsze badanie stanowi swoisty rekonesans badawczy, nie pretenduje do wyczerpania tematu. Analiza relacji Metropolity z ukraińską inteligencją oraz publikowana tutaj korespondencja pozwalają pokazać przykład jego osobistych powiązań z K. Studynskim, a także ukazać zjawisko wymiany myśli między nim a jednym z przedstawicieli inteligencji ukraińskiej.

Słowa kluczowe: Kyryło Studynskyj, Andrzej Szeptycki, inteligencja ukraińska, listy, źródła

* Dziękuję dr Oldze Wojtiuk, pracownikowi naukowemu z Centrum Postulacyjnego Klasztorów mnichów Studynskiego Ustawy UGKC we Lwowie, która odczytała i przepisała analizowaną korespondencję Kyryła Studynskiego (1868–1941) do Andrzeja Szeptyckiego (1865–1944) z lat 1905–1914 z zasobów Państwowego Centralnego Archiwum Historycznego we Lwowie zamieszczoną na końcu niniejszego tekstu w oryginalnym języku (ukraińskim lub polskim). Serdeczne podziękowanie kieruję do mgr. Antona Huza, doktoranta ze Szkoły Doktorskiej Nauk Humanistycznych i Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego, który odczytał i przepisał z rękopisu jeden z załączonych listów. Dziękuję prof. Lidii Lazurko z Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Iwana Franki w Drohobyczu za pomoc przy pracy nad tym tekstem. Wyraży wdzięczności składam na ręce p. Viry Tsypuk ze Lwowa za pomoc w uzyskaniu omawianych w niniejszym artykule listów. W czasie pandemii wykonała ona dla mnie kwerendę archiwalną w Centralnym Historycznym Archiwum we Lwowie.

Zagadnienie powiązań Andrzeja Szeptyckiego z różnymi przedstawicielami inteligencji nie doczekało się jak dotąd kompleksowego badania naukowego. Zakres takiego badania jest bardzo szeroki i jak się wydaje, wymaga poszerzonej i głębszej analizy materiału źródłowego, jak i dostępnej literatury przedmiotu. Kontakty z ukraińską warstwą oświeconą zostały jednak już rozpoznane jako ważna część jego działalności. Zagadnienie to często pojawiało się przy okazji publikacji materiałów źródłowych, głównie korespondencji. Jak dotąd nie poświęcono im jednak osobnej monografii. Autorzy piszący o tym problemie reprezentowali różne ośrodki akademickie w Polsce, Ukrainie i Kanadzie. Dotychczas pisano i publikowano materiał źródłowy dotyczący wybranych kontaktów Metropolity z różnymi, nie tylko ukraińskimi, przedstawicielami warstwy oświeconej. Nie sposób wymienić wszystkie publikacje dotyczące tego tematu, wskazując jedynie na najważniejsze wydawnictwa źródłowe i opracowania dotyczące poszczególnych osób przygotowane m.in. przez takich badaczy jak Borys Gudziak, Andrzej A. Zięba, Józef Wołczański, Anna Krochmal, Olha Voytyuk, Jury Skira, Andrii Krawchuk, Marek Tytko, Petro Skarbiuk, Romana Dzjuban i Ołeksandr Kanczałaba czy Magdalena Nowak¹. Generalnie prace te pozwalają

¹ Wydania źródłowe oraz artykuły o kontaktach Szeptyckiego z poszczególnymi przedstawicielami warstwy oświeconej: B. Gudziak, *Metropolita Szeptycki i ks. Slipyj: dzieje korespondencji*, tłum. A.A. Zięba [w:] *Metropolita Andrzej Szeptycki. Studia i materiały*, red. A.A. Zięba, Kraków 1994, s. 217–223; *Nieznana korespondencja Arcybiskupów Metropolitów Lwowskich Józefa Bilczewskiego z Andrzejem Szeptyckim w czasie wojny polsko-ukraińskiej 1918–1919*, oprac., wstęp, przypisy, indeksy, wybór aneksów i fot. J. Wołczański, Lwów–Kraków 1997; M. Nowak, *Metropolita Andrzej Szeptycki i ks. Henryk Jackowski TJ (1880–1892)*, „Sensus Historiae” 2013, t. 10, z. 1, s. 21–38; też, *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi i otets-yezuit Henryk Yatskovskiy u 1880–1892 rokakh*, „Kovchek. Naukovyi zbirnyk z tserkovnoi istorii” 2015, ch. 7, Ukraïnskyi katolýtskyi universytét, s. 26–41; A.A. Zięba, *Sister Maria Krysta Szembek and Her Memories*, „Harvard Ukrainian Studies” 1991, vol. 15, no. 1–2, s. 88–106; A. Babiak, *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi u memuarakh Kyryla Korolevskoho*, „Kovchek. Naukovyi zbirnyk z tserkovnoi istorii” 2015, ch. 7, s. 186–218; V. Halyk, *Andrei Sheptytskyi ta Ivan Franko: do problemy analizu ta otsinky vzaiemyn mizh mytropolytom i vchenym*, „Aktualni pytannia humanitarnykh nauk” 2015, vyp. 12, s. 5–14; R. Dziuban, O. Kanchalaba, *Lysty Mytropolyta Andreia Hrafa Sheptytskoho do Oleksandra Bachynskoho (z fondiv viddilu rukopysiv Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteky Ukrainy imeni V. Stefanyka)*, „Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteky Ukrainy imeni V. Stefanyka” 2017, vyp. 9, s. 398–433; *Lysty Mytropolyta Andreia Sheptytskoho do Ilariona Svientsitskoho*. Z Arkhivu Natsionalneho muzeiu u Lvovi, uporiad. S. Diakiv, Lviv 2005; O. Voitiuk, *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi i sprava yednosti khrystyianskoi Tserkvy*, „Ukraina-Polshcha: istorychna spadshchyna i suspilna svidomist” 2015, vyp. 8, s. 150–162, http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrpol_2015_8_14 [dostęp: 18.12.2024]; O. Voitiuk, *Monakhyy Studytskoho Ustavu v aksii poriatunku yevreiv (1941–1944)*, O. Voitiuk, Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist, NAN Ukrainy Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha, Lviv 2008, vyp. 16, s. 537–542; O. Voitiuk *Relihiinyi chynnyk v ukrainsko-polskykh vidnosynakh na prykladi diialnosti monakhiv studytiv u pershii polovyni XX st.*, Mizhnarodna naukova konferentsiia „Historia, polityka i kultura w Europie wschodniej” (Peremysyl, 9–10 lypnia 2012 r.); Yu. Skira, *Nevido-*

stwierdzić, że Metropolita utrzymywał bardzo szerokie kontakty z przedstawicielami ukraińskiej elity należącymi do różnych zawodów, kręgów politycznych i ideologicznych. Popierali oni liczne opcje polityczne i różnili się poglądami społecznymi. Refleksja historiograficzna na temat Metropolity w ogóle oraz informacje o publikacjach jej poświęconych wykraczają poza zakres tego skromnego tekstu. Biografia Szeptyckiego stała się w ciągu ostatnich 30 lat tematem kilku szczegółowych prac omawiających i analizujących różne okresy jego życia. W przypisie odsyłam czytelnika do kilku publikacji, które pozwolą zorientować się w stanie badań nad postacią Metropolity Andrzeja Szeptyckiego². Analiza

myi holokost: Mytropolyt Andrei Sheptytskyi ta iieromonakh Yoan (Peters) [w:] Sheptytskyi 155. *Materialy mizhnarodnoi naukovoï onlain-konferentsii do 155-richchia vid dnia narodzhennia Mytropolyta Andreia Sheptytskoho, pid patronatom Ottsia i Hlavy Ukrainskoi Hreko-Katolytskoi Tserkvy Blazhennishoho Sviatoslava Shevchuka*, uporiad.: Yu. Skira, Sviatouspenska Univska Lavra Studiiskoho Ustavu, Lviv 2021, s. 113–136; M.M. Tytko, *V koli Andriia Sheptytskoho. Ukrainske kulturne vidrodzhennia za chasiv metsenatsva mytropolyta*, „Istorychni studii. Volynskiy natsionalnyi universytet im. Lesi Ukrainky” 2012, s. 24–33; P. Shkrabiuk, *Ivan Franko i Mytropolyt Andrei Sheptytskyi na tli vzaïemyn arystokratychnoi ta demokratychnoi elit*, „Visnyk Lviv. Un-Tu”, seria zhurnalistyka 2007, vyp. 30, s. 116–122; wydania źródłowe korespondencji różnych osób, w których znajdują się też listy do i od Szeptyckiego: *Konstantyn Czechowicz. Korespondencja greckokatolickiego biskupa przemyskiego z lat 1897–1914*, wyd. A. Krochmal, Przemysł 1998; *Metropolita Andrzej Szeptycki. Pisma wybrane, wyboru dokonali i przygotowali do druku M.H. Szeptycka, M. Skórka*, Kraków 2000; *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi. Dokumenty i Materialy 1899–1944*, t. 1: *Pastyrski poslannia 1899–1914*, red. M. Hrynchyshyn ta druh., Lviv 2007; *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi. Dokumenty i Materialy 1899–1944*, t. 2: *Pastyrski poslannia 1918–1939*, red. M. Hrynchyshyn ta druh., Lviv 2009; *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi. Dokumenty i Materialy 1899–1944*, t. 3: *Pastyrski poslannia 1939–1944*, red. M. Hrynchyshyn ta druh., Lviv 2010; *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi. Dokumenty i Materialy 1899–1944*, t. 4: *Spilni pastyrski poslannia 1905–1944*, Lviv 2013; *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi: Zhyttia i Diialnist. Tserkva i tserkovna yednist. Dokumenty i Materialy 1899–1944*, t. 1, red. A. Kravchuk, Lviv 1995; *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi: Zhyttia i Diialnist. Dokumenty i Materialy 1899–1944*, t. 2: *Tserkva i suspilne pytannia*, kn. 1: *Pastyrske vchennia ta diialnist*, red. A. Kravchuk, Lviv 1998; *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi: Zhyttia i Diialnist. Dokumenty i Materialy 1899–1944*, t. 2: *Tserkva i suspilne pytannia*, kn. 2: *Lystuvannia*, red. A. Kravchuk, Lviv 1999; *Viacheslav Lypynskiy ta yoho doba*, red. Yu. Tereshchenko, *Tempora*, kn. 1 (Kyiv 2010), kn. 2 (Kyiv 2010), kn. 5 (Kyiv 2017); A. Chaikovskyi, *Spohady. Lysty. Doslidzhennia*, uporiad. B.Z. Yakymovycha za uchastiu Z.T. Hren, O.V. Sedliara, t. 2, Lviv 2002; *Lysty Mytropolyta Andreia Sheptytskoho do Ilariona Svientsitskoho. Z Arkhivu Natsionalneho muzeïu u Lvovi*, uporiad. S. Diakiv, Lviv, Ukrainski tekhnolohii, 2005.

² M. Hrynchyshyn, *Western Historiography and Future Research* [w:] *Morality and Reality. The Life and Times of Andrei Sheptytskyi*, ed. P.R. Magocsi, Edmonton 1989, s. 421–436; A.D. McVay, *Vatican Archives and Metropolitan Andrey Sheptytsky: Discoveries and Future Perspectives* [w:] Sheptytskyi 155. *Materialy mizhnarodnoi naukovoï onlain-konferentsii do 155-richchia vid dnia narodzhennia Mytropolyta Andreia Sheptytskoho, pid patronatom Ottsia i Hlavy Ukrainskoi Hreko-Katolytskoi Tserkvy Blazhennishoho Sviatoslava Shevchuka*, uporiad.: Yu. Skira, Sviatouspenska Univska Lavra Studiiskoho Ustavu, Lviv: Koleso 2021, s. 195–205; M. Melnyk, *Andrzej Szeptycki w polskiej historiografii w okresie PRL* [w:] *Kościół, naród, państwo. Działalność i dziedzictwo Metropolity Andrzeja Szeptyckiego (1865–1944)*, materiały z międzyna-

dotychczasowego dorobku historiografii dotyczącego poruszanego w tej publikacji tematu wskazuje, że naświetla on jedynie wycinek tak zarysowanej tematyki jego kontaktów z inteligencją ukraińską. Nie stanowi też kompleksowego opracowania tego problemu, który wydaje się jednym z najważniejszych dla zrozumienia dzisiejszych stosunków polsko-ukraińskich i współczesnego postrzegania Szeptyckiego na Ukrainie i w Polsce. Spojrzenie na kontakty Szeptyckiego z perspektywy warstwy oświeconej jako fenomenu epoki jest uzasadnione i może otworzyć możliwość nowej interpretacji działalności, powiązań oraz myśli Metropolity.

Z tego względu przedstawiona w tym tekście analiza oraz załączona korespondencja Kyryła Studynskiego stanowi punkt wyjścia do poszerzonego badania ww. zagadnienia. Planuje się przygotowanie kolejnych publikacji materiałów źródłowych i wyników badań dotyczących związków inteligencji (w tym ukraińskiej) z Andrzejem Szeptyckim. Powinny one dostarczyć materiału do refleksji nad znaczeniem kontaktów i powiązań Szeptyckiego z inteligencją (w tym ukraińską warstwą oświeconą) dla rozwoju ukraińskiego społeczeństwa i narodu, jaki i nad wkładem Metropolity w rozwój kultury europejskiej i zachodniej w ogóle. Celem planowanej serii publikacji źródłowych jest również umieszczenie kontaktów Szeptyckiego z warstwą oświeconą na tle i w kontekście przepływu myśli i idei, jaki następował pomiędzy przedstawicielami warstwy inteligenckiej w Europie³.

rodowej konferencji w Krakowie 25–26 listopada 2009 r., red. A.R. Szeptycki, Wrocław–Warszawa 2011, s. 243–252; M. Nowak, *Wokół biografii Metropolity Andrzeja Szeptyckiego – stan badań, źródła i metoda*, „Krakowskie Pismo Kresowe” 2021, t. 13: *Elity intelektualne Lwowa*, materiały z XV Polsko-Ukraińskiej Konferencji Naukowej „Lwów: Miasto – społeczeństwo – kultura. Intelektualne elity miasta” zorganizowanej w dniach 9–11 grudnia 2020 r. w Krakowie, red. K. Karolczak, W. Kudela-Świątek, Kraków 2021, s. 111–135; też, *Polskie badania nad postacią metropolity Andrzeja Szeptyckiego*, „Historia@Teoria” 2017/2 (4), *O historii historiografii*, cz. 2, red. M. Solarska, V. Julkowska, M. Bugajewski, s. 177–187; też, *Refleksje o pracy badawczej nad monografią o metropolicie Andrzeju Szeptyckim* [w:] *Biografistyka we współczesnych badaniach historycznych. Teoria i praktyka*, red. J. Kolbuszewska, R. Stobiecki, Łódź 2017, s. 149–163; też, *Szeptycki Roman, w zakonie Andrzej (1865–1944)* [w:] *Polski słownik biograficzny*, Polska Akademia Nauk – Polska Akademia Umiejętności, Warszawa–Kraków 2012, t. 48/2, z. 197, s. 216–224; M.M. Vehesh, M.M. Palinchak, *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi u dzhherelakh*, „Rehionalni studii” 2019, nr 18, s. 126–135; L. Hentosh, *Postat mytropolitya Sheptytskoho v ukrainskykh ta polskykh naukovykh vydanniakh ostannoho desiatyrichchia*, „Ukraina Moderna” 2003, ch. 8, s. 179–210; I. Kachur, *Knyhozhbirnia Andreia Sheptytskoho: vid Prylbych do Mytropolychykh palat*, „Zapysky Lvivskoi natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. Stefanyka” 2015, vyp. 7, s. 21–70; Ye. Chernukhin, *Koleksiia rukopysiv ta arkhiv mytropolitya Andreia Sheptytskoho. Katalog fondu XVIII Instytutu rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V.I. Vernadskoho NAN Ukrainy, Instytut istorii Ukrainy; Natsionalna biblioteka Ukrainy im. V.I. Vernadskoho*, Instytut istorii Ukrainy, Kyiv 2011.

³ D. Sdvižkov, *Epoka inteligencji. Historia porównawcza warstwy wykształconej w Europie*, tłum. J. Górny, Warszawa 2011, s. 20–24.

W niniejszej publikacji pragnę ukazać relacje profesora Uniwersytetu we Lwowie, ukraińskiego literaturoznawcy, filologa i slawisty, członka zwyczajnego Naukowego Towarzystwa im Szewczenki, Kyryła Studynskiego (1868–1941)⁴ z Andrzejem Szeptyckim do wybuchu Wielkiej Wojny na tle listów uczonego do arcybiskupa z lat 1901–1914, przechowywanych w Państwowym Centralnym Archiwum Historycznym we Lwowie. Zostały one zamieszczone na końcu niniejszego tekstu w oryginalnym języku (ukraińskim lub polskim). Pozwoli to badaczom na lepsze wykorzystanie materiału źródłowego.

Przedstawiona korespondencja ma charakter jednostronny, są to przede wszystkim listy kierowane do Andrzeja Szeptyckiego. Wyniki moich badań nad postacią Andrzeja Szeptyckiego zawarłam w licznych artykułach⁵ oraz w obszernej monografii pt. *Dwa światy. Zagadnienie identyfikacji narodowej Andrzeja Szeptyckiego w latach 1865–1914*, która w 2023 r. została również opublikowana w języku ukraińskim w doskonałym przekładzie Andrija Pawłyszyna⁶. W publikacjach tych zawarłam analizę obszernego materiału źródłowego i literatury. W niniejszym tekście odwołam się tylko do niektórych elementów mojej wcześniejszej analizy oraz do nowego materiału źródłowego i literatury naukowej dotyczącej K. Studynskiego oraz prezentowanej korespondencji. Uczony ma już swoją literaturę przedmiotu, zwłaszcza w języku ukraińskim. Rozwój badań nad jego postacią i początek publikacji materiałów źródłowych, jego korespondencji, sięgają końca epoki sowieckiej, ale nabrały tempa po uzyskaniu

⁴ V.P. Shvydkyi, *Studynskiy Kyrylo Yosypovych* [w:] *Entsyklopediia istorii Ukrainy*, Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, http://www.history.org.ua/?termin=Studynskiy_K [dostęp: 19.09.2023].

⁵ M. Nowak, *Działalność Romana Aleksandra Szeptyckiego w polskich organizacjach studenckich (Wrocław 1884–1885, Kraków 1886–1887)* [w:] *Istoriia – mentalnist – identychnist. Istorychna pamiat ukrainsiv i poliaktiv u period formuvannia natsionalnoi svidomosti v XIX – pershii polovyni XX stolittia*, kolektywna monohrafiia, red. L. Zashkilniak, Y. Pisulinska, P. Serzhenka, Vydavnytstvo «PAIS», Lviv 2011, s. 295–306; też, *Lata shkolne Romana Aleksandra Szeptyckiego w Gimnazjum św. Anny w Krakowie (1879–1883)* [w:] *Polska i sąsiedzi. Studia z dziejów kultury, gospodarki i myśli politycznej. Księga pamiątkowa ofiarowana prof. Marianowi Mrocze w 70. rocznicę urodzin*, red. M. Hejger, W. Skóra, Pruszc Gdański – Słupsk 2010, s. 403–417; też, *Metropolita Andrzej Szeptycki i ks. Henryk Jackowski TJ (1880–1892)*, „Sensus Historiae. Studia interdyscyplinarne” 2013, t. 10, z. 1, s. 21–38; też, *Polskie badania nad postacią metropolity...*, s. 177–187; też, *Szeptycki Roman, w zakonie Andrzej...*, s. 216–224; też, *Szeptycka Zofia* [w:] *Polski słownik biograficzny*, red. A. Romanowski, Polska Akademia Nauk – Polska Akademia Umiejętności, Warszawa–Kraków 2012, t. 48/2, z. 197, s. 213–214; też, S. Stępień, *Szeptycki Jan Kanty* [w:] *Polski słownik biograficzny*, red. A. Romanowski, Polska Akademia Nauk – Polska Akademia Umiejętności, Warszawa–Kraków 2012, t. 48/2, z. 197, s. 236–238.

⁶ M. Nowak, *Dwa światy. Zagadnienie identyfikacji narodowej Andrzeja Szeptyckiego w latach 1865–1914*, Gdańsk 2018, s. 9–38, 535–581, *passim*. Zob. też w tłumaczeniu na język ukraiński: tejsze, *Dva svity. Problema natsionalnoi identyfikatsii Andreia Sheptytskoho v 1865–1914 rokakh*, perekl. A. Pavlyshyn, Lviv–Gdańsk 2023.

przez Ukrainę niepodległości. Zainteresowanych odsyłam m.in. do przeglądu źródeł i literatury dotyczącej Studynskiego zawartego w artykule i pracy doktorskiej Andrija Klisza⁷. Także w przedmowie do wydanego w 1993 r. tomu korespondencji kierowanej do Studynskiego znalazł się zarys jego biografii oraz krótkie kalendarium jego życia⁸. Uczony ma też swój biogram w *Encyklopedii historii Ukrainy*⁹. W Polsce ukazał się tekst Stanisława Stępnia, pokazujący jego sylwetkę z perspektywy historii historiografii¹⁰. Część listów Andrzeja Szeptyckiego do Kyryła Studynskiego została już opublikowana w tomie 2, księdze 2 zbioru pod red. Andrija Kravchuka pt. *Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність. Документи і Матеріали 1899–1944*¹¹, jednak dotyczy ona lat 1921–1941, które wykraczają poza zakres niniejszej publikacji. Istnieje też osoby tom z korespondencją kierowaną do ukraińskiego literaturoznawcy wydany w Ukrainie w 1994 r. Jest to wybór korespondencji z bogatego archiwum uczonego (zespół 362) w zasobach Centralnego Historycznego Archiwum we Lwowie. W publikacji tej zamieszczono kilka listów kierowanych przez Metropolitę do uczonego z lat 1937–1941¹². Jednak prezentowany tutaj materiał źródłowy nie ma odpowiednika w literaturze przedmiotu.

Publikacja składa się z dwóch zasadniczych części: wstępu do materiału źródłowego i tekstu dokumentów. Pierwsza z nich obejmuje charakterystykę

⁷ A. Klish, *Publitsystychna ta redaktorsko-vydavnycha diialnist Kyryla Studynskoho*, „Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii Knyhoznavstvo, bibliotekoznavstvo ta informatsiini tehnolohii” 2007, vyp. 2, s. 230–237; tenże, *Hromadsko-politychna ta naukova diialnist Kyryla Studynskoho (1868–1941 rr.)*, dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia kandidata istoryknykh nauk, naukovyi kerivnyk: Aleksiiievets Mykola Myronovych, Ternopilskiy Natsionalnyi Pedahohichnyi Universytet im. Volodymyra Hnatiuka, Ternopil 2008, UDK 398 (477), na pravakh rukopysu, https://chtyvo.org.ua/authors/Klish_Andrii/Hromadsko-politychna_ta_naukova_diialnist_akademika_Kyryla_Studynskoho_1868-1941/ [dostęp: 15.12.2024]; Popularno-naukowe publikacje: Yu. Yakovliev, Pivtora storichchia Kyryla Studynskoho [data zamieszczenia: 6.10.2018], <https://zbruc.eu/node/83484> [dostęp: 4.12.2024]; Spohady Kyryla Studynskoho: z pobutu halytskoho seminarysta kintsia XIX st., Pidhotuvav Ihor Chornovol, opublikowano 22.01.2016, https://web.archive.org/web/20161028170230/http://risu.org.ua/ua/index/studios/studies_of_religions/62257 [dostęp: 4.12.2024].

⁸ *Peredmovia* [w:] *U pivstolitnikh zmahanniakh: Vybriani lysty do Kyryla Studynskoho (1891–1941)*, uporiad. O.V. Haiova, U.Ya. Yedlynska, H.I. Svarnyk, Kyiv 1993, s. 5–15.

⁹ V.P. Shvydkyi, *Studynskiy Kyrylo Yosypovych* [w:] *Entsyklopediia istorii Ukrainy, Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy*, http://www.history.org.ua/?termin=Studynskiy_K [dostęp: 19.09.2023].

¹⁰ S. Stępień, *Kyryło Studynskij (1868–1941)* [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, t. 2, red. J. Maternicki, P. Sierżega, L. Zaskilniak, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2014, s. 221–232.

¹¹ *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi: Zhyttia i Diialnist. Dokumenty i Materialy 1899–1944*, t. 2: *Tserkva i suspilne pyttannia*, kn. 2: *Lystuvannia*..., s. 668, 708, 776, 799, 905, 910, 913–915, 921–922.

¹² W tomie znalazły się dwa listy Andrzeja Szeptyckiego do Kyryła Studynskiego z 1937 r. i po jednym liście z 1938 i 1941 r. *U pivstolitnikh zmahanniakh*..., s. 5–15, 656, 659, 661–662, 690–691.

stanowiska Szeptyckiego wobec inteligencji – przede wszystkim ukraińskiej warstwy oświeconej, zarys problemu inteligencji w ogóle, a ukraińskiej inteligencji w szczególności, a następnie charakterystykę sylwetki Kyryła Studynskiego i prezentowanego materiału źródłowego.

Stanowisko Andrzeja Szeptyckiego wobec ukraińskiej inteligencji

Szeptycki jako mecenas ukraińskiego życia utrzymywał żywe relacje z liczną grupą ukraińskiej inteligencji, w tym również z przedstawicielami nauki i polityki, m.in. Wiaczesławem Łypynskim, Mychajłą Hruszewskim, Iwanem Franko, Ilarionem Swentyćkim, Semenem Petlurą, Romanem Smal-Stockim, Ołeksą Nowakiwskim, Kyryłem Studynskim, Josyfem Slipyjem, Grzegorzem Chomyszynem czy Jozafatem Kucyłowskim. Przez pryzmat Metropolity Szeptyckiego i jego licznych kontaktów z przedstawicielami inteligencji w różnych krajach można obserwować przemiany zachodzące w Europie w XIX i XX w., które stanowiły ważny czynnik kształtowania się inteligencji w ogóle¹³, a ukraińskiej „warstwy oświeconej” w szczególności¹⁴.

Andrzej Szeptycki był nie tylko przewodnikiem religijnym i przywódcą swego ludu, ale stał się także inicjatorem i animatorem ukraińskiego życia religijnego, politycznego, narodowego, społecznego i kulturalnego. Wywarł znaczący wpływ na wszystkie dziedziny życia społeczności ukraińskiej: religię, politykę, inicjatywy i programy narodowe, organizacje i instytucje, oświatę, sztukę i kulturę. Uważał, że inteligencja ukraińska powinna przede wszystkim dbać o rozwój własnego dziedzictwa narodowego. Dla niego szeroko rozumiana kultura stanowiła równoległy do polityki obszar obrony wartości narodowych. Inteligencja ukraińska zbyt wielką wagę, jego zdaniem, przywiązywała do progresywnego i kosmopolitycznego wymiaru kultury europejskiej. Przez cały okres swojej posługi arcybiskupiej starał się wspierać wzrost kulturalny narodowej swojej owczarni, dbając o rozwój jej oryginalnych cech. W tym celu utrzymywał żywe kontakty z dużą grupą przedstawicieli ukraińskiej inteligencji¹⁵. Był inicjatorem i współzałożycielem licznych instytucji ukraińskich:

¹³ D. Sdvižkov, dz. cyt., s. 18–19.

¹⁴ A. Szwarz, *Inteligencja i „warstwy oświecone”*. O kryteriach i granicach wewnętrznych podziałów w badaniach nad inteligencją polską XIX i początku XX wieku [w:] *Polska w XIX i XX wieku – społeczeństwo i gospodarka. Księga jubileuszowa dedykowana Pani Profesor Reginie Renz*, red. W. Caban, M.B. Markowski, J. Muszyńska, M. Przeniosło, Kielce 2014, s. 151–160.

¹⁵ M.M. Mudrak, *Sheptyts'kyi as Patron of the Arts* [w:] *Morality and Reality. The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi*, red. P.R. Magocsi, Edmonton 1989, s. 199–300, 289–311;

Muzeum Narodowego we Lwowie, Akademii Teologicznej (obecnie Ukraiński Uniwersytet Katolicki we Lwowie), Szpitala Ukraińskiego. Szeptycki subwencjonował wielu artystów, kupując ich prace, kwaterując i wysyłając na studia zagraniczne, m.in. wspierał finansowo Ołeksę Nowakiwskiego i jego szkołę artystyczną we Lwowie¹⁶.

Szeptycki przywiązywał wielką wagę do edukacji całego społeczeństwa ukraińskiego. Wierzył w fundamentalną rolę wykształcenia dla rozwoju narodu. Z tego też względu cenił i utrzymywał żywe kontakty z reprezentantami ukraińskiej inteligencji, choćby nie wyznawali oni tych samych wartości, co on. Wydaje się, że kierował się w tym przypadku swoistą racją stanu. Biskupi grekokatoliccy tradycyjnie pełnili rolę przywódców społeczności i narodu ruskiego. Metropolita przyznawał Kościołowi grekokatolickiemu jako depozytariuszowi wartości moralnych i kulturowych centralną rolę w procesie kształcenia społeczeństwa. Jednocześnie na równi cenił i popierał świeckie instytucje edukacyjne i naukowe. Uważał, że należy dbać (również finansowo) o ich rozwój na wszystkich szczeblach, aż po uniwersytety¹⁷.

Z tej samej tradycyjnej roli biskupów grekokatolickich jako reprezentantów narodu wpływało zaangażowanie Metropolity w sprawy polityczne. Wspierał swoim autorytetem wiele ukraińskich działań politycznych, jednak nie wszystkie i nie zawsze. Jego postawa była zależna od wartości, które wyznawał, i od sytuacji. Sprzeciwiał się ruchom rewolucyjnym i socjalistycznym, nie popierał moskalofilów oraz potępiał akty terroru. Zazwyczaj przychylnie odnosił się do inicjatyw ukraińskich narodowców zmierzających do poszerzenia obszaru wolności i uprawnień wiernych Kościoła grekokatolickiego¹⁸. Im dłużej represen-

W. Osadczy, *Głos proroka Ukrainy. Błogosławiony biskup Grzegorz Chomyszyn, ordynariusz stanisławowski i jego dzieło „Dwa królestwa”* [w:] H. Khomyshyn, *Dva tsarstva*, red. I. Pelekhatyi, V. Osadchyi, Liublin 2016, s. 67–99; A. Slusarczyk, A. Sirka, *Sheptyts'kyi in Education and Philantropy* [w:] *Morality and Reality...*, s. 269–274.

¹⁶ M.M. Mudrak, dz. cyt., s. 289–311; O. Voitiuk, *Rozvytok ikonopysnoi shkoly v Sviato-Ivanivskii Lavri u 1927–1939 rr. XX st.*, O. Voitiuk, Naukovyi i kulturno-prosvitnii kraieznavchyi chasopys “Halychyna”, Ivano-Frankivsk 2013, s. 12.

¹⁷ Pastyrskie poslannia Yepyskopa Andreia do virnykh Stanyslavivskoi yeparkhii „Pershe slovo Pastyra” 1899 r., sierpnia 1 (st. st. lypnia 20), Stanyslaviv [w:] *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi. Dokumenty i Materialy 1899–1944*, t. 1: *Pastyrski poslannia 1899–1914...*, s. 3–18; A. Slusarczyk, A. Sirka, dz. cyt., s. 269–287.

¹⁸ Andrzej Szeptycki podejmował się pośrednictwa podczas trudnych konfliktów politycznych XX w.: był m.in. mediatorem w polsko-ukraińskim porozumieniu w sprawie reformy wyborczej w 1914 r. oraz w rokowaniach w czasie konfliktu polsko-ukraińskiego o Lwów w 1918 r. Stał też po stronie ukraińskich polityków podczas proklamacji państwa ukraińskiego 30 czerwca 1941 r., M. Nowak, *Dwa światy...*, s. 430–514; A. Mykhaleiko, *Metropolit Andrey Graf Sheptytskyj und das NS-Regime. Zwischen christlichem Ideal und Politischer Realität*, Paderborn 2020, s. 85–105; por. tegoż, *Mytropoyt Andrei Sheptytskyi i natsytskyi rezhym 1941–1944: mizh khrystianskymy*

tował swój naród, tym silniejszy był jego związek i identyfikacja z ukraińskością i tym więcej miał kontaktów z najaktywniejszą częścią społeczeństwa ukraińskiego, czyli inteligencją¹⁹. W latach swojej posługi biskupiej i arcybiskupiej do 1914 r. popierał inicjatywę utworzenia uniwersytetu ukraińskiego we Lwowie²⁰. Już w 1901 r. zetknął się z nią, gdy ukraińscy studenci Uniwersytetu Lwowskiego wzięli udział w nielegalnym wiecu oraz dopuścili się znieważenia rektora i profesorów, a następnie ogłosili secesję z alma mater. Alumni seminarium duchownego stanowili niemal połowę ukraińskich studentów. Uczęszczali oni na zajęcia na Wydziale Teologicznym uniwersytetu. Wówczas Szeptycki, który raptem dwa miesiące wcześniej zakazał alumnom mieszkania się do polityki, zamknął seminarium. Większość alumnów kontynuowała naukę w greckokatolickim seminarium duchownym w Wiedniu. Taka reakcja Szeptyckiego stanowiła dla polskiej opinii publicznej sygnał, że nie pochwala on zachowania studentów, ale jednocześnie uchroniła alumnów przed konsekwencjami ich działań i pozwoliła im na dalszą naukę. Po kilku miesiącach przerwy Szeptycki rozpoczął starania, aby seminarzyści powrócili do Lwowa. Wykazał się więc w tej trudnej sytuacji dużą zręcznością polityczną²¹. W 1910 r. wygłosił w Izbie Panów parlamentu austriackiego przemowę popierającą utworzenie ruskiego uniwersytetu we Lwowie (28 czerwca 1910 r.), na zakończenie której stwierdził: „utworzenie ruskiego uniwersytetu we Lwowie jest nie tylko potrzebne, ale i w sposób oczywisty ważne”²². Następnie, cztery lata później, na pół roku przed początkiem światowego konfliktu, wynegocjował wpisanie natychmiastowego utworzenia tej instytucji do polsko-ukraińskiej umowy wyborczej w Sejmie Krajowym, która jednak nigdy nie weszła w życie z powodu wybuchu I wojny światowej²³.

udealamy i polyitychnymy realiiamy, Lviv 2023, s. 117–139; zob. tegoż, *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi i proholoshennia Ukrainkoi derzhavy 30 chervnia 1941 roku*, „Kovchek. Naukovyi zbirnyk z tserkovnoi istorii”, vidp. red. O. Turii, Lviv 2018, ch. 8, s. 190–205.

¹⁹ O charakterze kontaktów prywatnych i oficjalnych Szeptyckiego w pierwszych dwóch dekadach sprawowania przez niego posługi arcybiskupiej zob. M. Nowak, *Dwa światy...*, s. 387–429, 529–534.

²⁰ Tamże, s. 464–476, 498–513.

²¹ Tamże.

²² Obszerne omówienie przemowy Andrzeja Szeptyckiego popierającej utworzenie ukraińskiego uniwersytetu we Lwowie: M. Nowak, *Dwa światy...*, s. 473–475; tekst przemówienia: *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Herrenhauses des Reichsrates 1909 bis 1911*, XX Session, 1 bis 15 Sitzung, Wien 1911 (*Stenographisches Protokoll, Herrenhaus, XX Session, 11 Sitzung, 28 Juni 1910*), s. 286–288, <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=sph&datum=0020&page=364&size=45> [dostęp: 7.12.2014]; relacja prasowa z jego wystąpienia: *Izba Panów. Mowa metropolity Szeptyckiego*, „Kurier Lwowski”, 29 VI 1910, nr 296, s. 2–3.

²³ W mojej książce zawarłam obszerne omówienie udziału Szeptyckiego w rokowaniach w sprawie umowy polsko-ukraińskiej dotyczącej ordynacji do Sejmu Krajowego. Ugodę zawarto 28 stycznia 1914 r. Sejm Galicyjski uchwalił reformę wyborczą 14 lutego 1914 r. Zob. M. Nowak, *Dwa światy...*, s. 498–513.

W swoim pierwszym liście pasterskim pt. „Pierwsze słowo pasterza” Andrzej Szeptycki jako nowy biskup stanisławowski zawarł wizję rozwoju ukraińskich instytucji edukacyjnych i systemu kształcenia w ogóle, a także wyłożył swój pogląd na ukraińską inteligencję²⁴.

„Społeczeństwo – pisał Szeptycki do wiernych biskupstwa stanisławowskiego – nie dojdzie do bogactwa bez prawdziwej oświaty i bez niej łatwo to, co ma, straci. Z tego powodu słusznie ludzie cenią sobie naukę i wykształcenie. Bo nauka dla warstw wyższych społeczeństwa jest siłą pod pewnym względem nawet większą niż bogactwo. Naród, który ma uczonych, zdobywa sobie u innych uznanie i szacunek i ludzie muszą się z nim liczyć”²⁵. W dalszej części tego samego posłania Szeptycki wskazywał na rolę Kościoła i nauki Chrystusa w rozwoju kultury i nauki na Rusi. Kościół był dla władzy motorem rozwoju, wiedzy i edukacji, a prawdziwa wiedza powinna zawierać prawdę, która nie może być sprzeczna z chrześcijaństwem. Warto przytoczyć tutaj słowa listu pasterskiego:

Jezus Chrystus i jego święty Kościół – czytamy w nim – nie są wrogami nauki i edukacji. [...] Tak też nic dziwnego, że nauczanie Jezusa Chrystusa przyczyniało się i przyczynia się do bezustannego postępu ludzkiej kultury. [...] I w naszym ruskim ludzie²⁶ dopiero ze światłem chrześcijaństwa zaczęła się prawdziwa kultura, a w całej naszej historii nie znajdziemy epoki większego, a tak nagłego postępu w kulturze i edukacji, jak za czasów św. Włodzimierza, kiedy to Ruś przyjęła chrześcijaństwo. Chrystusowa nauka poprzez pracę przez wieki nie wyczerpała swojej kulturowej siły. Ona do teraz nosi w sobie wielką siłę postępu i edukacji. [...] I w naszych czasach Kościół Chrystusa pomaga ludziom w ich dążeniu do zdobycia wykształcenia i cieszy się z każdego osiągnięcia w jakimkolwiek dziele nauki albo kultury. I ja z nim się cieszę z gorliwej pracy na rzecz nauki i wykształcenia, którą rozwija nasz lud, i do tej pracy w przyszłości nadal zachęcam²⁷.

Dalej zaś dodawał:

Prawdziwa nauka nie może przeciwstawiać się nauce Chrystusa, jak prawda nie może się sprzeciwiać prawdzie, bo nauka nie jest wszakże niczym innym, jak tylko poznaniem prawdy, a nauka Chrystusa jest prawdą²⁸.

²⁴ Tekst listu pasterskiego w tłumaczeniu własnym. Szeptycki posługiwał się w opisywanym okresie etnonimem ruska, Rusin. Więcej na ten temat: M. Nowak, *Dwa światy...*, s. 33–36, *passim*.

²⁵ Dokument № 1. Pastyrskie posłannia Yepyskopa Andreia do virnykh Stanyslavivskoi yeparkhii „Pershe slovo Pastyra”, 1899 r., sierpnia 1 (st. st. lipnia 20), Stanyslaviv [w:] *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi. Dokumenty i Materialy 1899–1944*, t. 1: *Pastyrski poslannia 1899–1914...*, s. 11.

²⁶ W tym tekście Szeptycki używa sformułowania „народ руській”. Za Mirosławą Papierzyńską-Turek tłumacząc to sformułowanie jako „lud ruski”. W swoich badaniach historyczka wykazała, że na przełomie XIX i XX w. słowo „народ” oznaczało zazwyczaj lud w sensie socjalnym, tylko niekiedy naród. Zob.: M. Papierzyńska-Turek, *Od tożsamości do niepodległości. Studia i szkice z dziejów kształtowania się ukraińskiej świadomości narodowej*, Toruń 2012, s. 19–20.

²⁷ Dokument № 1. Pastyrskie posłannia Yepyskopa Andreia do virnykh Stanyslavivskoi yeparkhii „Pershe slovo Pastyra”, 1899 r., sierpnia 1 (st. st. lipnia 20), Stanyslaviv [w:] *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi. Dokumenty i Materialy 1899–1944*, t. 1: *Pastyrski poslannia 1899–1914...*, s. 11–12.

²⁸ Tamże, s. 12.

W tym samym liście pasterskim Szeptycki wypowiedział się na temat znaczenia inteligencji dla rozwoju ludu i narodu ukraińskiego. Powiązał chrześcijaństwo i pozostawanie w Kościele z patriotyzmem oraz zadaniami inteligenta w zdobywaniu prawdy i w wytyczaniu szlaków ludowi i narodowi. Tu także wiedza i prawda były weryfikowane przez chrześcijańską wiarę. Z listu pasterskiego możemy wywnioskować, że Szeptycki był przekonany o nadrzędnej roli chrześcijaństwa, Kościoła (greckokatolickiego) oraz duchownych w życiu społeczeństwa i narodu ukraińskiego. Z tego powodu wskazywał, że przedstawiciele inteligencji, którzy mają za zadanie rozwijać naukę i edukację, powinni być dobrymi chrześcijanami i członkami Kościoła. Szeptycki zwracał się bezpośrednio do tych z nich, którzy byli powierzchownie wierzący, wątpiący lub całkiem odrzucili wiarę. Wskazywał, że bez przynależności do Kościoła, wierności jego nauce, szacunku do duchownych oraz spełniania obowiązków chrześcijanina (uczestnictwo w mszy, spowiedź, komunია, chrześcijańskie kształcenie dzieci) nie mogą oni stać na czele narodu.

Pamiętajcie – zwracał się Szeptycki w liście pasterskim „Pierwsze słowo pasterza” do przedstawicieli inteligencji ukraińskiej – że rozum każdego z Was nie jest najwyższym autorytetem, że dzieło Chrystusa, praca Kościoła zasługuje na większą uwagę, niż inne dzieła i nauki ludzkie; że lekceważenie takiego dzieła jest – nawet z Waszego kulturalnego punktu widzenia – lekkomyślnością i brakiem rozważ. [...] Wiecie, że chłodny krytyczny rozum, głębsza nauka wiedzie do Chrystusa, tylko powierzchowna od Niego odpycha. [...] Niewiary trzymają się ludzie niepostępowi.

Następnie zaś Szeptycki przekonywał przedstawicieli inteligencji ukraińskiej, że prawda życia jest w wierze w Chrystusa i przynależności do Kościoła. Z tego powodu biskup stanisławowski wskazywał, że inteligent, który nie odnalazł tej prawdy, nie może prowadzić innych i wyznaczać im kierunku rozwoju. Szeptycki był przekonany, że nie można zabierać prostemu ludowi wiary i pozbawiać go przynależności do Kościoła i przodownictwa duchownych.

Dla ubogich – pisał o chrześcijaństwie – na całym świecie jest nie tylko największą pociechą, ale i najwyższym dobrem. [...] Nie podkopujcie szacunku do Kościoła i jego sług, bo tym sposobem zniszczycie wszystko, co jest, a niczego nowego nie zbudujecie! Wy z rodu chrześcijanie, do naszej chrześcijańskiej kultury i wiary należycie! Nie myślcie, że my Was odrzuciliśmy! Błędy Wasze potępiamy, ale Was samych uważamy za swoich! Poznajcie bliżej Kościół i jego naukę, a wtedy zrozumiecie, ile w Waszych poglądach było nierozwagi i uprzedzeń²⁹.

Myśli zarysowane w tym pierwszym biskupim posłaniu rozwinął Szeptycki już jako metropolita w liście pasterskim „Do ruskiej inteligencji” z 9 lutego 1901 r.³⁰ Metropolita wskazał w nim na potrzebę zgodnej pracy inteligencji

²⁹ Tamże, s. 14–15.

³⁰ Dokument № 10. Pastyrskie poslannia Mytropolyta Andreia *Do ruskoj intelihtentsii*, 1901 r. liutoho 9 (st.st. sichnia 27), Viden [w:] *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi. Dokumenty i Materialy 1899–1944*, t. 1: *Pastyrski poslannia 1899–1914...*, s. 175–198. Por. dok. 17, Pastyrskie poslannia

dla ukraińskiego (wówczas pisał – ruskiego) narodu, który, jak podkreślał, jest chrześcijańskim społeczeństwem. Z tego względu naturalną instytucją łączącą wszystkich członków tak zdefiniowanej wspólnoty narodowej był dla Szeptyckiego Kościół greckokatolicki, który miał poprzez swoją siłę i niezależność od państwa wspierać pracę inteligencji nad rozwojem narodu.

Ona [Cerkiew – MN] ma siłę – stwierdzał Metropolita w liście pasterskim – do pozyskania współudziału i pomocy władzy, jednostek i społeczeństw. Władzę ona wspomaga, indywidualności jednostek broni, społeczeństwa organizuje³¹.

Ponownie pisał o odpowiedzialności, konieczności zgodnej pracy oraz o zasadach patriotyzmu, które powinny być oparte na prawie Bożym. Wskazywał na wartość postępu, który należy opierać na poprawie stanu gospodarzy rolnych i rolnictwa, na szerzeniu edukacji, rozwoju przemysłu i handlu. Podkreślił, że trzeba ze wszystkich sił dążyć do organizowania we wszystkich wsiach tych instytucji, które pomogą „ludziom w ich życiu i pracy”³². Na koniec wskazał, że społeczeństwo ruskie, a przez to inteligencję czeka jeszcze bardzo dużo zadań i pracy do wykonania.

Nie ma jednej dziedziny kulturalnego i ekonomicznego życia w naszym narodzie [ludzie – MN], w której zrobilibyśmy choć setną część tego, co jest potrzebne. [...] Czeką nas jeszcze długoletnia i ciężka praca³³.

Na zakończenie listu pasterskiego podkreślał potrzebę jedności w tych wysiłkach ponad podziałami ideowymi.

A więc i wszelakie różnice, które zachodzą między nami w koncepcjach i zasadach, czy to narodowych czy politycznych, przestaną nas prowadzić do walki i zamienią się na współzawodnictwo i rywalizację, która będzie skłaniać każdego do jak najintensywniejszej pracy, ale nie doprowadzi do całkowitej niezgody, bo nie będzie dzielić ludzi, którzy w zasadniczych zasadach wiary idą za jedną tą samą przewodnią nauką Chrystusowej miłości, otwartości i Chrystusowej akcji dla tych, którzy najbardziej potrzebują pomocy i podniesienia³⁴.

Przekonania Szeptyckiego na temat roli inteligencji i wykształcenia w rozwoju narodu ukraińskiego odzwierciedlały jego światopogląd. Wyplýwały one również z tego, jak postrzegał zadania stojące przed społeczeństwem ukraiń-

mytr. Andreia Sheptytskoho Do Ukrainkoi inteligentsii, 1900 r. sichnia 27 – travnia 9, Viden [w:] *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi: Zhyttia i diialnist. Dokumenty i Materialy 1899–1944*, t. 2: *Tserkva i suspilne pytannia*, kn. 1: *Pastyrskie vchennia ta diialnist*, red. A. Kravchuk, Lviv 1998, s. 269–293.

³¹ Dokument № 10. Pastyrskie poslannia Mytropolity Andreia *Do ruskoj intelihentsii*, 1901 r. liutoho 9 (st. st. sichnia 27), Viden [w:] *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi. Dokumenty i Materialy 1899–1944*, t. 1: *Pastyrski poslannia 1899–1914...*, s. 189.

³² Tamże, s. 196–197.

³³ Tamże, s. 197.

³⁴ Tamże, s. 198.

skim z perspektywy swojej roli jako wysokiego hierarchy Kościoła greckokatolickiego. W jego zamyśle inteligencja miała zadanie do spełnienia na drodze do rozwoju narodu, pracując na rzecz edukacji, nauki i postępu (rozwoju kultury, przemysłu i handlu, rolnictwa), które Szeptycki postrzegał jako kluczowe dla poszerzania obszaru niezależności narodu i ludu ukraińskiego. Był to więc *de facto* pełen program rozwoju ukraińskiego narodu, w którym najistotniejsze zadania miała wykonać ukraińska inteligencja pod przewodnictwem Kościoła greckokatolickiego. W tym dziele, w przekonaniu Metropolity, przedstawiciele ukraińskiej warstwy oświeconej powinni iść za przewodnictwem Kościoła i jego duchownych. To w wierze chrześcijańskiej oraz w nauczaniu Kościoła postrzegał Szeptycki wyznaczniki najwyższych wartości narodowych i patriotyzmu. Jednocześnie jednak zdawał sobie sprawę z rosnącej liczby takich przedstawicieli inteligencji, którzy nie podzielali jego światopoglądu. Tych także zapraszał do wspólnej pracy na rzecz ukraińskiego społeczeństwa i narodu.

Powyższa analiza pozostaje w zgodności z dotychczas prowadzonymi badaniami historycznymi nad biografią Szeptyckiego. Analizując dotychczasowe studia, dowiadujemy się, że nie stronił on od kontaktów, a nawet współpracy z przedstawicielami inteligencji, nawet takimi, którzy reprezentowali odmienny od jego pogląd na religię i Kościół. Był więc Metropolita w swoich kontaktach z inteligencją pragmatyczny, choć starał się przekonywać i związać przedstawicieli warstwy oświeconej z Kościołem, religią, często poprzez swoje własne zaangażowanie. Kontakty te zdawały się być podporządkowane nadrzędnym zadaniom, które sobie wyznaczał, to znaczy dążeniu do przywrócenia jedności Kościoła pod berłem papieża, zapewnieniu pełni praw i dobrostanu swojemu ludowi i narodowi oraz szerzeniu wiary³⁵.

Dążąc do realizacji postawionych sobie celów i podejmując wiele inicjatyw, Szeptycki utrzymywał liczne kontakty z uczonymi ukraińskimi różnych dyscyplin naukowych. Jak wspomniano wyżej, Metropolita uznawał naukowców za bardzo ważną grupę społeczną z wyjątkowymi zadaniami do wykonania w procesie jego rozwoju. Wielu z nich łączyło swoją karierę naukową z działalnością polityczną, np. Mychało Hruszewskyj, Iwan Franko, Wiaczesław Łypinśkyj,

³⁵ Przede wszystkim kontakty Szeptyckiego z przedstawicielami różnych grup inteligencji możemy odnaleźć w najnowszych monografiach jemu poświęconych. Zob. L. Hentosh, *Mytropolyt Sheptytskyi 1923–1939. Vyprobuvannia idealiv*, Lviv 2015, *passim*; A. Mykhaleiko, *Mytropolit Andrey Graf Sheptytskyi...*, *passim*; por. tegoż, *Mytropolyt Andrey Sheptytskyi i natsytskyi rezhyim...*, *passim*; M. Nowak, *Dwa światy...*, *passim*; por. też, *Dea ceimu...*, *passim*. Zob. też najnowszą publikację, zbiór wystąpień Szeptyckiego z komentarzami: *Mytropolyt Andrey Sheptytskyi. Dukh Khrysta ye dukhom demokratychnym. Vybrani teksty na suspilno-politychnu tematyku*, uporiad. L. Hentosh, Ya. Hrytsak, M. Marynovych, Lviv 2024, s. 5–17.

Roman Smal-Stockyj, Kyryło Studynśkyj i inni. Z punktu widzenia realizacji programu równomiernego rozwoju i niezależnienia narodu ukraińskiego ta polityczna strona działalności uczonych ukraińskich była dla Szeptyckiego równie ważna jak rozwój nauki, kultury oraz edukacji. Tak jak pisał w przywołanych wyżej listach pasterskich oraz wskazywał w swoich wystąpieniach publicznych, edukacja dawała dostęp do władzy, a rozwój nauki w języku ojczystym stanowił ważny krok w kierunku jego niezależności.

Ukraińska inteligencja – zarys problemu

Kształtowanie się ukraińskiej inteligencji wpisywało się w złożone przemiany w Europie Środkowej i Wschodniej na przełomie XIX i XX w. Ta problematyka nadal czeka na pełne i komplementarne opracowanie, choć istnieje już literatura naukowa na ten temat. Rozwojem i kondycją inteligencji ukraińskiej zajmowali się m.in. tacy autorzy jak: Надежда Шип, Георгий Касьянов, Олександр Коляничук, Ольга Войтюк, Олександр Рубльов, Włodzimierz Mędrzecki, Janusz Żarnowski³⁶.

Inteligencja jako warstwa społeczna, a zarazem koncepcja kulturowa jest silnie związana z epoką modernizacji Europy XIX i XX w. Jak napisał Denis Sdvižkov, „ludzie wykształceni znaleźli się na drodze do stania się nie tylko autonomiczną, ale także wiodącą siłą społeczną”³⁷. Zdobywanie wykształcenia stało się drogą do awansu społecznego, wpływu na politykę i pełnego uczestnictwa w kulturze. Pojęcie inteligencji, choć powszechne w świecie europejskim, nie jest ograniczone. Można je różnie definiować, w zależności od przyjętych założeń, zakresu i celów badawczych. Na potrzeby badania przyjęto, że owe „warstwy oświecone”, czyli inteligencja, to grupa osób posiadająca odpowiednie wykształcenie oraz walory intelektualne i/lub artystyczne. Cechowała je sa-

³⁶ N.A. Shyp, *Yntelhyentsyia na Ukrayne (XIX v.): Ystoryko-sotsyolohycheskyi ocherk*, Kyiv 1991; Kasianov H.V. *Ukrainska intelihtentsiia 1920-kh–30-kh rokov: sotsialnyi portret ta istorychna dolia*, Kyiv–Edmonton 1992; O. Kolianchuk, *Ukrainska viiskova emihratsiia u Polshchi (1920–1939)*, Lviv 2000; O. Voitiuk *Misiini stanytsi Studytskoho chernetstva na ukraïnsko-polskomu pohranychchi*, O. Voitiuk, *Ukraina: kulturnaspadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist, NAN Ukrainy* Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha, Lviv 2008, wyp. 17, s. 501–507; O. Rublov, *Intelihtentsiia ukrainska* [w:] *Entsyklopediia istorii Ukrainy*, t. 3: E–Y, red. V.A. Smolii (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy, Kyiv 2005, http://www.history.org.ua/?termin=Inteligencija_ukrainska [dostęp: 10.12.2024]; W. Mędrzecki, *Inteligencja polska na Wołyniu w okresie międzywojennym*, Warszawa 2005; W. Mędrzecki, S. Rudnicki, J. Żarnowski, *Spoleczeństwo polskie w XX wieku*, Warszawa 2003. Zob. także: J.E. Mace, *Communism and the Dilemmas of National Liberation: National Communism in Soviet Ukraine, 1918–1933*, Cambridge 1983.

³⁷ D. Sdvižkov, dz. cyt., s. 18.

moświadomość celów, funkcji i indywidualności, ich własnego stylu życia i pozycji społecznej. Zjawisko inteligencji wiązało się z procesami modernizacji i kształtowania się współczesnych narodów jako „wspólnot wyobrażonych”³⁸. Ta grupa społeczna aktywnie uczestniczyła w szerzeniu kultur narodowych, procesach integracji narodowej i tworzeniu państw narodowych³⁹. W narodach takich jak Ukraińcy, którzy na przestrzeni dziejów utracili swoje warstwy wyższe na rzecz kultury polskiej, odgrywała ona jeszcze większą rolę⁴⁰. Powyższa definicja odnosi się do tych sformułowanych przez Janinę Żurawicką, Jolantę Kamińską-Kwak i Andrzeja Szwarca⁴¹.

Charakterystyka inteligencji i jej pochodzenie społeczne różnią się w zależności od kraju i – co jest charakterystyczne dla Europy Środkowo-Wschodniej – różnią się w zależności od kultury narodowej. Pomimo istniejących różnic pomiędzy grupami inteligencji różnych narodowości wielu współczesnych badaczy jest zgodnych, że występujące między nimi powiązania kulturowe umożliwiają ich porównywanie⁴². Ukraińska inteligencja w rozumieniu *Encyklopedii historii Ukrainy* (Instytut Historii Ukraińskiej Akademii Nauk) nazywana jest „duchowym przewodnikiem narodu”. „Powstała w XIX w. na bazie pewnych tradycji społecznych, które rozwinęły się na przestrzeni wieków na ziemiach ukraińskich”. W jego rozwoju wyróżnić można dwa nurty. Pierwszy pojawił się w Imperium Rosyjskim, drugi był charakterystyczny dla terenów włączonych do imperium Habsburgów (Galicja Wschodnia). W Rosji inteligencja wywodziła się z szeregów Kozaków, zubożałej szlachty i duchowieństwa. W Cesarstwie Austro-węgierskim formowanie się nowoczesnej warstwy inteligencji rozpoczęło się w połowie XIX w. Początkowo galicyjskie ukraińskie „warstwy oświecone” wywodziły się głównie z potomków rodzin księży greckokatolickich. Ostatecznie w latach 90. XIX w. stały się warstwą w pełni świecką. Wymiana intelektualna między obiema częściami

³⁸ B. Anderson, *Wspólnoty wyobrażone. Rozważania o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu*, tłum. S. Amsterdamski, Kraków 1997, 75–88, 115–140.

³⁹ D. Sdvižkov, dz. cyt., s. 19–24, 247–250; E. Gellner, *Narody i nacjonalizm*, tłum. T. Hołówna, Warszawa 1991, s. 69–75.

⁴⁰ H.V. Kasianov, *Ukraińska intelihentsiia 1920-kh – 30-kh rokiv..., passim*; por. tegoż, *Ukraińska intelihentsiia na rubezhi XIX–XX stolit: sotsialno-politychnyi portret*, Kyiv 1993.

⁴¹ J. Żurawicka, *Inteligencja warszawska w końcu XIX wieku*, Warszawa 1978, s. 6–7, 11–45, 91–124, *passim*; por. J. Kamińska-Kwak, *Inteligencja województwa łwowskiego w okresie międzywojennym*, Rzeszów 2005, s. 7–11; A. Szwarc, dz. cyt., s. 151–160; zob. artykuł o polskich badaniach nad inteligencją: W. Molik, *Badania nad historią polskiej inteligencji w okresie zaborów*, „Galicja. Studia i materiały” 2024, t. 11, s. 9–66; por. W. Mędrzecki, *Inteligencja polska na Wołyniu...*, s. 8–11, *passim*.

⁴² D. Sdvižkov, dz. cyt., s. 24–25; por. Ph. Ther, *Beyond the Nation: The Relational Basis of a Comparative History of Germany and Europe*, „Central European History” 2003, vol. 36, no. 1, pp. 46–47, 54.

ziem ukraińskich doprowadziła w latach 1917–1921 do wspólnego wysiłku stworzenia państwa narodowego⁴³.

Tak zdefiniowaną grupę przedstawicieli inteligencji ukraińskiej XIX i XX w. tworzyły różne grupy zawodowe: duchowni, reprezentanci wolnych zawodów (adwokaci, notariusze, lekarze), pisarze i dziennikarze, artyści, nauczyciele, urzędnicy publiczni i prywatni, działacze społeczni i polityczni⁴⁴.

Kyryło Studynśkyj (1868–1941)

Kyryło Studynśkyj (1868–1941) należał do ukraińskiej elity intelektualnej końca XIX i pierwszej połowy XX w. Należy on do czołowych postaci epoki kształtowania się nowoczesnego ukraińskiego ruchu narodowego. Był uczonym, filologiem sławistą, językoznawcą, pisarzem oraz działaczem społeczno-politycznym związanym z katolicką nauką społeczną. Zwróćmy uwagę, że pokoleniowo należał do tej samej generacji co Metropolita Szeptycki. Wywodził się z rodziny duchownych greckokatolickich, niewątpliwie przynajmniej od kilku pokoleń należących do ukraińskiej (ruskiej) inteligencji. Jego dziadek po stronie matki Stepan Koczała (1815–1888) studiował na Uniwersytecie Lwowskim i był księdzem greckokatolickim, historykiem i działaczem społeczno-politycznym. W 1948 r. popierał utworzenie Głównej Rady Ruskiej i uczestniczył jako ukraiński przedstawiciel w Słowiańskim Zjeździe w Pradze. Brał też udział w tworzeniu Towarzystwa im. Szewczenki oraz „Proświty”. Ciekawe, że dziadek Studynśkyj napisał swoją najważniejszą pracę popularnonaukową w języku polskim, dopiero potem została on przetłumaczona i wydana w językach rosyjskim i ukraińskim⁴⁵. Kyryło Studynśkyj pod względem aktywności społeczno-politycznej i intelektualnej niewątpliwie był wierny tradycji rodzinnej, swoimi osiągnięciami jednak znacznie przewyższył swoich przodków.

Przyszły ukraiński sławista kształcił się w gimnazjum w Tarnopolu (1879–1883) a następnie w Gimnazjum Akademickim we Lwowie, gdzie w roku 1887 uzyskał maturę. Zgodnie z tradycją rodzinną pragnął na początku zostać duchownym. Podjął więc studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Lwowskiego. Po dwóch latach (1889) przeniósł się na Wydział Katolicko-Teologiczny

⁴³ O. Rublov, dz. cyt.

⁴⁴ Tamże; J. Żurawicka, dz. cyt., s. 5–10, 90–98, *passim*; por. J. Kamińska-Kwak, dz. cyt., s. 7–11.

⁴⁵ P.V. Holobutskyi, *Kachala Stepan* [w:] *Entsyklopediia istorii Ukrainy*, t. 4: Ka–Kom, red. V.A. Smolii (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy, Kyiv: V-vo „Naukova dumka”, 2007, http://www.history.org.ua/?termin=Kachala_S [dostęp: 11.12.2024]; S. Stępień, *Kyryło Studynśkyj (1868–1941)*..., s. 221.

Uniwersytetu Wiedeńskiego, gdzie uzyskał absolutorium w 1891 r. W czasie studiów teologicznych zaczęły się kształtować jego zainteresowania literackie oraz językoznawcze. W konsekwencji od 1891 r. kontynuował studia w Wiedniu na Wydziale Filologicznym, słuchając wykładów wybitnych profesorów z tej dziedziny. Pod kierunkiem jednego z najwybitniejszych slawistów, Chorwata Vratoslava Jagicia przygotował i w 1894 r. obronił pracę doktorską z zakresu filologii słowiańskiej. Następnie w 1894 r., uzyskawszy stypendium rządowe, poszerzał swoje zainteresowania naukowe na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Friedricha Wilhelma w Berlinie, gdzie pod kierunkiem Aleksandra Brücknera rozpoczął zbieranie materiałów do pracy habilitacyjnej. W tym samym roku udał się do Kijowa w celu prowadzenia badań naukowych nad nowożytną literaturą ruską. Tam miał możliwość poznać wielu wybitnych rosyjskich i ukraińskich uczonych. Powróciwszy do Galicji, obronił pracę habilitacyjną na Uniwersytecie Jagiellońskim (1897), gdzie następnie pracował na stanowisku docenta prywatnego języka i literatury ukraińskiej (1897–1899). W 1900 r. z nadania austriackiego Ministerstwa Wyznań i Oświaty uzyskał profesurę nadzwyczajną języka i literatury cerkiewnosłowiańskiej na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego, gdzie też się przeniósł i pracował w latach 1900–1908. Tam też w 1909 r. uzyskał profesurę zwyczajną⁴⁶. Oprócz pracy na uczelni, na różnych etapach swojej kariery uczony pracował w gimnazjach we Lwowie i Krakowie, a następnie kilkakrotnie był członkiem komisji egzaminacyjnych dla nauczycieli różnych poziomów szkół. Działalność w ukraińskim Towarzystwie Nauczycieli Szkół Średnich „Nauczycielska Gromada”⁴⁷.

W pierwszych dwóch dekadach XX w. Studynśkyj wykazywał nie tylko wysoką aktywność naukową, ale i polityczną i społeczną. W latach 1903–1906 był członkiem oddziału lwowskiego Towarzystwa „Proswita”, w ramach którego wraz z Iwanem Franką pełnił funkcję redaktora. W latach 1905–1914 należał do Rady Szkolnej Krajowej, a w 1897 r. został członkiem Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki, gdzie pełnił funkcję sekretarza Komisji Źródłoznawczej i Komisji Historyczno-Filologicznej. W 1899 r. na wniosek Mychajły Hruszewskiego został jego członkiem rzeczywistym⁴⁸.

Uczony prowadził szeroką działalność naukową i publicystyczną. Współpracował z takim ukraińskimi czasopismami jak „Diło”, „Narod” oraz z katolicką „Nywa”, jaki z polskimi „Tygodnikiem Powszechnym” i „Głosem Narodu”. Swoje prace naukowe publikował na łamach Zapisków Naukowego Towarzystwa im. Szewczenki. Zainteresowania językoznawcze i literaturoznawcze Studynśkiego oscylowały m.in. wokół unii brzeskiej oraz rozwoju ukraiń-

⁴⁶ Tamże, s. 221–225; por. V.P. Shvydkyi, dz. cyt.

⁴⁷ S. Stępień, *Kyryło Studynśkyj (1868–1941)...*, s. 221–225.

⁴⁸ Tamże, s. 222–226; *Peredmovia* [w:] *U pivstolnikh zmahanniakh...*, s. 10–13.

skiej tożsamości narodowej i literatury. Jedną z postaci, które go zajmowały, był współtwórca unii, prawosławny władca włodzimierski, następnie unicki metropolita halicki i kijowski Adam (Hipacy) Pociej (1541–1613)⁴⁹. W 1902 i 1905 r. wydał dwie prace związane bezpośrednio z tą postacią⁵⁰. Publikował w języku ukraińskim, ale też w polskim⁵¹.

Studynskyj był zwolennikiem polsko-ukraińskiego pokojowego współistnienia i współpracy. W 1908 r. wziął udział w pogrzebie namiestnika Andrzeja Potockiego, co spotkało się z krytyką ze strony części środowisk ukraińskich. Jedną ze spraw, które szczególnie zajmowały Studynskiego, była kwestia utworzenia ukraińskiego uniwersytetu we Lwowie. Początkowo popierał jego utrakwizację. Od 1907 r. działał na rzecz utworzenia osobnej uczelni. Poparł ideę przejściowego utworzenia osobnego Kolegium Ruskiego z ośmioma ruskimi profesorami, która jednak też nie została zrealizowana. Utrzymywał bliskie relacje z przywódcą tzw. ugodowców we frakcji ukraińskiej, Ołeksandrem Barwińskim, który stał na czele utworzonego jeszcze w 1896 r. z poparciem metropolity Sylwestra Sembratowycza Katolickiego Związku Narodowo Ruskiego. Studynskyj wraz z Anatolem Wachnianinem, jednym z najważniejszych działaczy ugrupowania, należeli do jego współorganizatorów. Związki Studynskiego z tą organizacją miały też charakter osobisty, Anatol Wachnianin był jego teściem⁵².

Działalność tej partii opierała się na katolickiej nauce społecznej i jej członkowie utrzymywali bliskie kontakty z Kościołem greckokatolickim. Kiedy po wprowadzeniu powszechnego prawa wyborczego do parlamentu wiedeńskiego partia nie uzyskała żadnego mandatu w wyborach w 1907 r., podjęto próbę jej przekształcenia. Od 1911 r. kontynuowała ona działalność jako Partia Chrześcijańsko-Społeczna. K. Studynskyj był obok Barwińskiego jednym z jej czołowych działaczy. Do wybuchu I wojny światowej współredagował organ partii – „Rusłan”. Ugrupowanie to cieszyło się przychylnością Metropolity Szeptyckiego⁵³.

⁴⁹ J. Dziegielewski, *Adam Pociej h. Waga (1541-04-12 – 1613-07-18)* [w:] *Internetowy polski słownik biograficzny*, t. XVII, 1982–1983, <https://web.archive.org/web/20181113025509/http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/adam-pociej-h-waga#text> [dostęp: 10.12.2014].

⁵⁰ Chodzi o prace wydane w języku polskim: C. Studziński, *Pierwszy występ literacki Hipacyusza Pocięja*, Lwów 1902; tenże, *Ze studyów nad literaturą polemiczną przez Cyryla Studzińskiego*, Kraków 1905.

⁵¹ S. Stępień, *Kyryło Studynskyj (1868–1941)*..., s. 222–226.

⁵² W 1894 r. Studynskyj ożenił się z córką Wachnianina – Leontyną. W 1908 r. opublikował wspomnienia teścia. A. Klish, *Publitsystychna ta redaktorsko-vydavnycha diialnist Kyryla Studynskoho*..., s. 233; S. Stępień, *Kyryło Studynskyj (1868–1941)*..., s. 222–224.

⁵³ Tamże, s. 222–226; M. Nowak, *Dwa światy*..., s. 317–318, 321–353, 373–385, 441–478.

Studynskij uczestniczył też w innych inicjatywach, które wiązały się z działalnością Kościoła greckokatolickiego. W 1907 r. wszedł w skład oddziału Bractwa św. Rafała sprawującego opiekę nad ukraińskimi emigrantami, a w 1908 r., kiedy metropolita Szeptycki oficjalnie rejestrował Muzeum Cerkiewne, zarekomendował go do rady tej instytucji⁵⁴.

W niniejszym tekście i w publikowanych dokumentach skupiam się przede wszystkim na okresie życia uczonego do 1914 r. Należy jednak podkreślić, że w okresie międzywojennym i w czasie II wojny światowej, w szybko zmieniającej się rzeczywistości społeczno-politycznej, Studynskij podjął decyzje, które zaważyły na dalszych jego losach, nawiązał współpracę z rządem ZSRR, czemu dał pełny wyraz w latach 1939–1941 we Lwowie. Po wybuchu Wielkiej Wojny nadal utrzymywał bliskie związki z Andrzejem Szeptyckim⁵⁵. Śmierć jego i żony w czerwcu 1941 r. nastąpiła w niewyjaśnionych w pełni do dziś okolicznościach podczas przymusowej ewakuacji na Wschód⁵⁶.

Listy Kyryła Studynskiego do Metropolity Andrzeja Szeptyckiego z lat 1905–1914

Publikowana korespondencja znajduje się w Centralnym Państwowym Historycznym Archiwum Ukrainy we Lwowie, w zespole Metropolity Szeptyckiego f. 358/1/351, Листи кореспондентів з прізвищами на літери «Сто-Сту» до Шептицького, 1902–1938; 358/2/262, Листи Студинського Кирила до Шептицького А., 1905–1914⁵⁷. Publikujemy tu dziewięć listów K. Studynskiego do Metropolity z lat 1905–1913, jeden list do niewymienionego z nazwiska ministra z 1914 r. oraz jeden z 1911 r. skierowany do ojca Metropolity, Jana Kantego Szeptyckiego. Dwa ostatnie naświetlają tematykę poruszaną w listach K. Studynskiego. W listach celowo zachowano oryginalną pisownię rękopisów, która różni się od dzisiejszej polskiej i ukraińskiej.

Zamieszczona poniżej korespondencja ma niewątpliwie formalny, ale i zarazem prywatny charakter. Studynskij tylko niekiedy porusza w niej sprawy

⁵⁴ A. Klish, *Hromadsko-politychna ta naukova diialnist Kyryla Studynskoho...*, s. 62; M. Nowak, *Dwa światy...*, s. 392.

⁵⁵ Zob. A. Klish, *Hromadsko-politychna ta naukova diialnist Kyryla Studynskoho...*, s. 19, 25, 62–67; 129, 192, 207, 223, 227–228; *Peredmovia* [w:] *U pivstolitnikh zmahaniak...*, s. 12–13, 656, 659, 661–662, 690–691.

⁵⁶ V.P. Shvydkyi, dz. cyt.; S. Stępień, *Kyryło Studynskij (1868–1941)...*, s. 224–226.

⁵⁷ Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, Lviv [dalej: TsDIA Ukrainy u Lvovi], f. 358, Sheptytskyi Andrei, hraf, mytropolyt hreko-katolytskoi tserkvy: 358/1/351, Lysty korespondentiv z pryzvyshchamy na lityry «Sto-Stu» do Sheptytskoho, 1902–1938; 358/2/262, Lysty Studynskoho Kyryla do Sheptytskoho A., 1905–1914.

publiczne (jak kupno bursy ukraińskiego Towarzystwa Pedagogicznego we Lwowie lub kwestia jego członkostwa i pracy w Radzie Szkolnej Krajowej czy też jego ustąpienia ze stanowiska kuratora w radzie Muzeum Narodowego (Національний музей, dawniej cerkiewnego). Jednak główna sprawa, która się przewija przez wszystkie listy, to kwestia uzyskania dla szwagra Studynskiego, greckokatolickiego ks. Klemensa Sluzara posad proboszcza w różnych parafiach, o które się starał (Skalat, Chlebów, Ostapie). Był on przez 24 lata proboszczem w Kołodziejówce k. Skalata. Wydaje się, że być może z powodu nacisków Studynskiego na Metropolitę, jego szwagier został ostatecznie przeniesiony do Suszczyna. *Szematyzm greckokatolickiej archidiecezji lwowskiej na rok 1914* wymienia Klemensa Sluzara jako proboszcza w tej wsi. Przy okazji możemy zwrócić uwagę na ton listów Studynskiego do Metropolity. Przeprowadzona analiza prezentowanej korespondencji z lat 1905–1914 wskazuje, że ich relacje miały raczej charakter formalny, wynikający z funkcji Szeptyckiego i jego roli wśród ukraińskiej elity. Metropolita z pewnością nie przyjął z zadowoleniem tonu listu uczonego z 25 maja 1912 r., w którym Studynskij bez ogródek wyrażał swój żal i miał pretensje do Szeptyckiego, że ten nie załatwił posady dla jego szwagra. Trzeba jednak zaznaczyć, że z listu do ministra z 1914 r. wynika, że doszło do pojednania stron. Świadczy to o wysokiej kulturze Metropolity, który potrafił wznieść się ponad postawione mu zarzuty stronnictwości i zaniedbania. Listy Studynskiego pokazują także jego przywiązanie do rodziny (jego szwagra, rodziny żony – Wachnianinów). Jednocześnie są one wyrazem jego prywatnych poglądów i tego, do jakiego stopnia wpływały one na prezentowane przez niego oceny.

* * *

Kontakty Szeptyckiego z ukraińską inteligencją nadal czekają na kompleksowe badanie. Zaslugują one na większą uwagę badaczy zwłaszcza z powodu tego, że znajdował się w samym centrum wszystkich najważniejszych wydarzeń i konfliktów ukraińskiego życia narodowego. Z tego względu możemy go uznać, za jednego z najważniejszych aktorów ukraińskiego życia społeczno-politycznego w Galicji końca XIX i pierwszej połowy XX w. Relacje Szeptyckiego z ukraińską inteligencją należy umieścić w kontekście życia intelektualnego Europy Środkowo-Wschodniej tego okresu. Metropolita utrzymywał je niezależnie od różnic dzielących go od jego korespondentów. W tym kontekście należy podkreślić, że dotychczasowy stan badań nie pozwala na zbudowanie pełnego ich obrazu. Zbyt mało uwagi poświęcono ich porównawczej, krytycznej i dogłębnej analizie. Niniejsze badanie stanowi swoisty rekonesans badawczy, nie претендуje do wyczerpania tematu. Analiza relacji oraz publikowana korespondencja

z Kyryłem Studynśkym pozwala pokazać przykład osobistych powiązań Szeptyckiego, a także zjawisko wymiany intelektualnej między nim a uczonym, ważnym przedstawicielem inteligencji ukraińskiej. Możemy zaobserwować, że Studynśkyj pisał do Szeptyckiego o sprawach, które uznawał za potencjalnie interesujące dla Metropolity lub takich, które wymagały zaangażowania lub uwagi arcybiskupa. Często poruszał sprawy prywatne, rodzinne i personalne. Prezentowana korespondencja Studynśkiego do Metropolity z początku XX w. dobrze ilustruje tę konstatację.

Dokumenty

List nr 1

Źródło: ЦДІА, 358/2/262, Листи Студинського Кирила до Шептицького А., 1905–1914, к. 4–5, rkps, ukr.

List Kyryła Studynśkiego do Metropolity Andrzeja Szeptyckiego, 1 III 1905, Lwów

Ваша Ексцеленціє, Високопреосвященний Отче Митрополите!

Сталася нам велика кривда. Дня 25.ІІ. вибрались ми цілим домом на сокільський фестин і через те не мали щастя повітати нашого Достойного Гостя, Вашої Ексцеленції, в нашій хаті. Перепрашаючи Вашу Ексцеленцію за труд і завід, Тестії⁵⁸ і ми обоє з женою, просимо винигородити нам сю кривду в будиччині.

Рівночасно дякую Вашій Ексцеленції за інтервєцію у Н. і М.⁵⁹ Я пересвідчений, що коли поведеться справа корисно для мене поладнати, то це завдяки заходам Вашій Ексцеленції.

⁵⁸ Chodzi o teścia Studynśkiego, Anatola Wachnianina (1841–1908), działacza społeczno-politycznego należącego do frakcji ugodowej ukraińskiego ruchu narodowego, posła do Sejmu Krajowego (1895–1901) i do parlamentu wiedeńskiego (1894–1900). Kizchenko V.I., *Vakhniannyn Anatol* [w:] *Entsyklopediia istorii Ukrainy*, t. 1, red. V.A. Smolii ta in., Kyiv 2003, s. 450; M. Nowak, *Dwa światy...*, s. 317.

⁵⁹ Trudno się zorientować, o jaką konkretnie sprawę chodziło. W kontekście następnego listu można przypuszczać, że mowa jest tu o członkostwie Studynśkiego w Radzie Szkolnej Krajowej. Być może Metropolita wstawił się u namiestnika i marszałka Sejmu Krajowego w tej sprawie. Namiestnikiem był wówczas Andrzej Potocki (1861–1908), a Marszałkiem Krajowym i tym samym szefem Wydziału Krajowego – Stanisław Badeni (1850–1912). Był to czas demokratyzacji państwa, dyskusji nad reformą prawa wyborczego do Sejmu Krajowego. *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1905*, Lwów 1905, s. 1;

Я був у цій справі у віцепрез. Коритовського⁶⁰. Він заявив, що попре мене всіми силами в принагідній розмові. Не радби однак зраджувати, що я сам о відоме місце компетую, бо це могло б мені пошкодити. Замітка розумна.

О скільки знаю, в Раді шкільній тішусь великою симпатією, а се улекшило би мені і моє становище і роботу. А коли б ще довелося засісти побіч таких досвідчених і тактовних людей, як пос. Б і дир. Х., то не сумніваюсь, що нам, меньшости, повело би ся не одно, чи то в народних, чи в церковних справах корисно поладнати, а евентуально усунути.

По повороті Ексцеленції з Крехова буду сейчас служити і подякую лично за заходи. Тесті пересилають Вашій Ексцеленції глибокий уклін, а ми обоє з женою цілуємо Ваші архипастирські руки і просимо нині, в 12 річницю нашого вінчання, о пастирське благословення для нашого Дому, причім засилаємо слова нашого глибокого поважання і вдячності.

Кир.[Кирило-MN] і Леон. [Леонтина-MN.] Студинські

Львів, 1.III.1905 р.

ул. Скарбківська ч.4

List nr 2

Źródło: ЦДІА, 358/2/262, Листи Студинського Кирила до Шептицького А., 1905–1914, к. 6
verte, rkps, ukr.,

List Kyryła Studynського do Metropolity Andrzeja Szeptyckiego, 25 IV 1905, Lwów

Ваша Ексцеленціє, Високопреосвящені Архиєрею!

Нині був я у Вашої Ексцеленції, щоб перед виїздом на село, зложити в імени моєї родини сердечні бажання веселих свят. На жаль в палаті дізнався, що Ексцеленція виїхали до Перемишля, і повернуть доперва вечером. Зістану в правді до суботи у Львові (до 2-ї год. попол.), але не буду сміти вже, з огляду на томлячі дні страсних відправ⁶¹, не покоїти Ексцеленцію.

S. Starzyński, *Badeni Kazimierz* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 1, Kraków 1935, s. 205–207; zob. M. Nowak, *Dwa światy...*, s. 78, 430–518.

⁶⁰ Witold Korytowski (1850–1923), finansista i polityk powiązany z konserwatystami krakowskimi. W latach 1891–1906 pełnił funkcję wiceprezesa Krajowej Dyrekcji Skarbu we Lwowie. Następnie był austriackim ministrem skarbu (1906–1908) w rządzie M.W. Becka. J. Buszko, *Korytowski Witold* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 14, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968–1969, s. 155–157; M. Nowak, *Dwa światy...*, s. 445.

⁶¹ List datowany na wtorek, 25 kwietnia 1905 r. po rzymskokatolickiej Wielkiej Nocy. Właśnie rozpoczynał się greckokatolicki Wielki Tydzień. Greckokatolicka Wielkanoc wypadała tego

Прошу тому ласкаво прийняти сею дорогою мої і моєї жени щирі желання.

При тій нагоді осміляюся донести, що відома справа не вийшла доси з крайового Виділу. Розповідав про се послу Барвінському⁶² радник двору, Дембовський⁶³, що нарочно ходив за нею до краєвого Виділу, де не застав вправді Маршалка, але зізнався, що дізнався про се від дотичного шефа. Здаєсь, що в найближчій часі по повороті Маршалка зі свят, она прийде під обради Виділу, бо реченець уконститування Р. кінчиться в маю⁶⁴.

Чи не вважали би Ексцеленція відповідним, цю справу ще раз у Маршалка порушити, зглядно її пригадати? Я не смію накидати свої гадки, але що знаю, як щиро Ексцеленція справою зайнялися, тому прошу єї. Коли б Ексцеленція бажали, щоб я в страснім тиждні явився, я готов се вчинити на кожний зазив. Від страсної суботи до світлої суботи буду перебувати у мого швагра, о. Слюзара в Колодіївці почта Скалат⁶⁵, звідки також, в разі потреби, кожної хвили прибути можу. Дир. Харк. вертає здоров.

roku 30 kwietnia. Studynski nie chciał przeszkadzać Metropolicie w czasie Triduum Paschalnego. *Powszechny Kalendarz Polski rzymsko i grecko-katolicki, ewangelicki i żydowski, astro-nomiczny, gospodarski i domowy na rok Pański 1905*, Cieszyn 1904, Śląska Biblioteka Cyfrowa [dostęp: 15.12.2024].

⁶² Ołeksandr Barwiński (1847–1926) – działacz społeczno-polityczny, polityk i historyk, przywódca tzw. „ugodowców” ukraińskich narodowców. Współpracował z Metropolią Szeptyckim i był współtwórcą partii chreścijańsko-społecznych (1896–1911 – Katolickiego Związku Narodowo-Ruskiego; od 1911 – Chreścijańsko-Społecznej Partii). Wieloletni członek parlamentu wiedeńskiego, Sejmu Krajowego i Rady Szkolnej Krajowej. Cieszył się dużym zaufaniem polskich kręgów politycznych. O.H. Arkusha, *Barvynskyi Oleksandr Hryhorovych* [w:] *Entsyklopediia istorii Ukrainy*, t. 1, red. V.A. Smolii i in., Kyiv 2003, s. 189; M. Nowak, *Dwa światy...*, s. 316–317.

⁶³ Chodzi prawdopodobnie o Radcę Namiestnictwa dra Ignacego Dembowskiego posiadającego tytuł radcy dworu, który jako Radca Namiestnictwa był referentem do spraw szkolnych. Należał także do zespołu Rady Szkolnej Krajowej. *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomerji z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1905...*, s. 1, 8.

⁶⁴ Prawdopodobnie chodzi tu o członkostwo Studynskiego w Radzie Szkolnej Krajowej. Zasiadał w niej w latach 1905–1914. A. Klish, *Hromadsko-politychna ta naukova diialnist Kyryla Studynskoho...*, s. 59.

⁶⁵ Chodzi o konflikt dotyczący obsady parafii przez szwagra K. Studynskiego, ks. Klemensa Sluzara (Климентій Слюзар, ur. 1863 r., wyświęcony w 1888 r.), proboszcza w Kołodziejówce ok. Skalata. Sprawa pojawia się na kartach kilku listów Studynskiego do Metropolity. Uczony zwracał się do arcybiskupa z prośbą o interwencję. Skierował też do ojca Metropolity, Jana Kantego Szeptyckiego, list w tej sprawie. Kołodziejówka (Колодіївка) – wieś niedaleko miasta powiatowego Skalat połączonego z Tarnopolem linią kolejową. *Skalat* [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 10, Warszawa 1889, s. 644; *Kołodziejówka* [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 4, Warszawa 1883, s. 281; *Shematyzmъ vseho klyra hreko katolytskoy mytropolychoy arkhieparkhiy lvôvskoy na rôkъ 1912*, Lvôv 1911, s. 300, 302, 429.

Дякуючи на перед за всі, ласкаво підняті труди, остаю для Вашої Ексцеленції щирим і вдячним слугою.

К. Студинський

Львів, 25.IV.1905 р.

ул. Скарбківська ч.4

List nr 3

Źródło: ЦДІА 358/1/351, Листи кореспондентів з прізвищами на літери «Сто-Сту» до Шептицького, 1902-1938, к. 128–129, rkps, ukr.

List Kyryła Studynskiego do Metropolity Andrzeja Szeptyckiego, 6 VII 1906, Przemyśl

Ексцеленціє, Високопреосвящені,
Отче Митрополито!

Не знаю, де і коли дійде моє письмо до рук Вашої Ексцеленції, бо бавлю при матурі в Премешли і не можу розвідатися про теперішнє місце побуту Вашої Ексцеленції. Знаю, лише, що Ексцеленція візитують свою єпархию, і що лист, адресований до Львова, найскорше до рук Вашої Ексцеленції дійде.

Пишу у справі, яка Ексцеленцію, певно заінтересує, і в якій від Ексцеленції могла би вийти ініціатива.

Як Ексцеленції відомо, я займаю ся, між иньшим, від цілого ряду літ, обробленем літературної творчості Іпатія Потія⁶⁶. Кілька розвідок на сю тему видав я вже давнійше⁶⁷, в найближчій часі вийде дещо нового а при кінці сего року явиться моя студія про останні доси не оброблені твори Потія. В сей спосіб вичерпаю остаточно предмет і хиба би ще віднайшлися деякі його праці, на якій в моїх розвідках я мав нагоду вказати, а які знаємо доси з заголовків⁶⁸.

Оброблюючи твори Потія, розсліджував я також і єго жите і пересвідчився, що коли б не він, берестейська унія була б упала у перших починах. Він вложив в розвій унії стільки незломної праці, стільки енергії, запопадливості і пожертвування, що об'єктивний чоловік мусить відноситися до него з подивом і з глибоким поважанєм.

⁶⁶ Hipacy (Adam) Pocij herbu Waga – teolog, zakonnik, metropolita kijowski i zwolennik unii brzeskiej, jeden z jej organizatorów. Pozostawił po sobie twórczość publicystyczno-polemiczną. J. Dzięgielewski, dz. cyt.

⁶⁷ Chodzi tu zapewne o prace wydane w języku polskim: C. Studziński, *Pierwszy występ literacki Hipacyusza Pocija...*; tenże, *Ze studyów nad literaturą polemiczną...*

⁶⁸ Być może chodzi tu o pracę: tegoż, *Do istorii wzajemyn Halychyny z Ukrainoiu*, 1906.

До унії привязую ширше національне значінє. Ми галицькі Русини завдячуємо не одно унії, а тим самим зобов'язані шанувати людей, які в найтяжших хвилях дбали про неї, наражаючи за неї, як се було з Потієм своє житє.

А однак, в нас діє ся инакше. Шанували Потія уніяти в XVII і XVIII віці, а з того часу майже призабули на него. Про Потія писали і знають більше православні, чим уніяти. Наша церква забула на день, коли сей заслужений для неї чоловік закінчив своє життє та не відправляє за него в роковини смерті богослужєне.

Дня 18 липня 1913 р. мине 300 літ від його смерті. Про се, якби пошанувати єго память в 1913 р. – був би ще час подумати. Можна би, тоді, скликати руське католицьке віче, на яким, як дїжду ще сего часу, я готов zorganizувати цілий ряд наукових відчитів та публікацій. Однак здаєсь мені, що вже від сего року можна було б відправляти богослужєне в роковини його смерті. Розумію се добре, що в такій справі потрібна одноцільна акція цілого руського єпископату, а на спрошення всіх руских владик до дня 18 липня час рішучо замалий⁶⁹. Впрочім евентуальний уклад і проголошення збірного пастирського листу заняв би також не мало часу. Однак початок міг би вже нині вийти чи то від Ексцеленції, чи від оо. Василян і тому я смію з сею справою звернутися до Вашої Ексцеленції. Була би се велика заслуга Ексцеленції, коли б відновлено культ сего визначного чоловіка діяча і письменника. Для евентуальних нарад руського єпископату в сій справі я готов предложити обильний субстрат, коли лише Ексцеленція сего забажають.

Прошу простити, коли моя гадка в чім не будь недоладна. Подиктував мені її глибокий пієтизм для праці Потія. Як мій плян недотепний, прошу перейти над ним до дневного порядку. А колиб він припав Ексцеленції до вподоби, я готовий бути ревним помічником в єго переведєню. Здаю собі докладно справу, що поспіх не був би пожаданий, що в такій річі потрібна довша розвага. Може бути, що можна би тут піти дальше, що потрібне тут також слово Риму. Впрочім, чим довше над сею справою призадумують ся компетентні люди, тим крашою вона вийде. Я сего свідомий і віддаю її з повним довірєм в руки Вашої Ексцеленції⁷⁰.

⁶⁹ W okresie od wysłania listu 6 lipca 1906 r. do rocznicy śmierci Adama Pocięja (18 lipca) w tym roku nie było posiedzenia biskupów greckokatolickich. Zob. *Konferentsii Arkhyiereiv Ukrainoskoj Hreko Katolytskoj Tserkvy (1902–1937)*, red. A. Kravchuk, Lviv 1997 [reprint za: „Logos. Zhurnal Skhidnokhrystyianskykh studii” 1994, t. 35, s. 433–518], s. 16–19.

⁷⁰ Szeptycki wielokrotnie nawiązywał do osoby Pocięja w swojej pracy poświęconej Józefowi Welaminowi Rutskiemu z lat 1937–1939. Dok. № 26, pp. 1937–1939, Lviv. *Pratsia Mytropolyta Andreia pro zhyttia y diialnyst Mytropolyta Yosyfa-Veliamyna Rutskoho na tly doby* [w:] *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi. Dokumenty i Materialy 1899–1944*, t. 4: *Spilni pastyrski poslan-nia 1905–1944...*, s. 747–879.

До Львова вертаю дня 8-го липня. Дня 16 відіде моя родина на село, а я залишуся ще на засідання Ради шкільної. В часі вакацій моя адреса: Спасів, п. Тартаків via Сокаль.

Остаю з глибоким поважанєм і
вдячністю для Вашої Ексцеленції і цілую Ваші
пастирські руки
слуга К. Студинський
Перемишль, дня 6.VII.1906 р.

List nr 4

Źródło: ЦДІА, 358/2/262, Листи Студинського Кирила до Шептицького А., 1905–1914, к. 10
verte, rkps, ukr.

List Kyryła Studynskiego do Metropolity Andrzeja Szeptyckiego, 8 V 1909

Ваша Ексцеленціє, Високопреосвященні отче Митрополите!

Смію перед відїздом звернутися до Ексцеленції ще з одною проською. В сій хвилі дізнався я, що до Ексцеленції задумує прийти сирота по наймолодшим братови пок. Тестя⁷¹, Данило Вахнянин, з проською о якусь значнішу пожичку.

Прошу ласкаво сеї пожички відмовити. Хлопець, хоть круглий сирота, але має повне удержанє і приміщенє в бурсї товариства педагогічного. Він кінчить тепер 8 класу і нема сумніву, що матуральний іспит зложить. Останними часами пустив ся він на лиху дорогу і почав людий натягати на пожички. Я знаю велику сердечність Ексцеленції для молодїжи і побоююся, щоби Ваше Високопреосвященство не впали рівнож жертвою його навязливости. Прикро менї, що мушу упередити Ексцеленцію, однак заступаю місце його опікуна, а ще прикріше було би менї, якби недобрий хлопець своїм поведенням кинув пятно на родину Вахнянників.

Прошу прийняти глибокий поклін і слова щирого поважання і вдячності від слуги К. Студинського.

8/V.1909

List nr 5

Źródło: ЦДІА, 358/2/262, Листи Студинського Кирила до Шептицького А., 1905–1914, к. 16, rkps, ukr.

List Kyryła Studynskiego do Metropolity Andrzeja Szeptyckiego, 6 V 1911
(Lwów)

⁷¹ Teść Studynskiego, Anatol Wachnianin, zmarł 11 lutego 1908 r.

Ваша Ексцеленціє, Високопреосвященні отче Митрополите!

Доношу до Вашої Ексцеленції, що відома реальність є на продаж. Властитель в Карльсбаді, але був у мене його Тесть. Продає за 130 тисяч злр. однак за 110 тис. можна буде купити, коли не дешевше. Сажнів є 1028⁷². Завтра о ½ 1 (неділя) хочу її основно оглянути з др. Соловієм⁷². Про всякі дальші кроки донесу Ексцеленції устно. Поки що я ухажу за охочого до купна. Про Ексцеленцію не згадую поки справа не рішить ся.

Прошу прийняти низький поклін від слуги К. Студинського.

6.V.1911

ул. Хмельовського ч.15

List 6

Źródło: ЦДІА, 358/2/262, Листи Студинського Кирила до Шептицького А., 1905–1914, к. 17–18, rkps, ukr.

List Kyryła Studynskiego do Metropolity Andrzeja Szeptyckiego, 2 IV 1912, Lwów

Ваша Ексцеленціє!

Не хочу наприкритися Ексцеленції своєю особою, і тому прошу щиро відчитати се письмо.

Після ласкавого вислухання мене на двірці (за що і тепер ласкаво дякую), мої сумніви таки не успокоїлися, бо мій Швагер⁷³ мав уже нагоду пересвідчитися, що хтось в Консисторії його тяжко кривдить.

Сховано свого часу його поданє на Глібів, оминено декана (його рідного отця), і вислано пропозицію впрост на руки гр. Козеброцького⁷⁴, щоби

⁷² Chodzi prawdopodobnie o Tadeusza Sołowija (1857–1912), adwokata, który występuje także w korespondencji rodzinnej. Zob. List Kazimierza Szeptyckiego do Aleksandra Szeptyckiego w Łaszczowie, Dziewiętniki 27.11.1911 [w:] *Blazhennyi arkhymandryt Klymentii (Kazymyr hraf Sheptytskyi). Lysty do rodnoho brata Stanislava hrafa Sheptytskoho ta rodyny 1881–1945 rr.*, per. z pol., opr. ta prymitky I. Matkovskyi; uporiad.: I. Matkovskyi; o. Yustyn (Yu. Boiko), Lviv 2018, s. 87; por. ten sam list w: Cyfrowe Archiwum i Muzeum Aleksandra Fredry, <http://archiwum.dom-komedii.pl/> [dostęp: 17.12.2024]; zob. *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomerji z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1911*, Lwów 1911, s. 103, 955, 974, 1010.

⁷³ Sprawę naświetla list K. Studynskiego do ojca Metropolity, Jana Kantego Szeptyckiego (zob. list 11). Zob. przypis 8.

⁷⁴ Глібівб – Chlebow, wieś w powiecie skałackim należąca do spadkobierców hrabiny Olgi Koziebrodzkiej. W czasie powstania listu proboszczem w parafii greckokatolickiej był Teodor Korduba (Теодор Кордуба, młodszy ur. 1867, wyświęcony w 1894 r.). *Szematyzm vseho klyra hreko katolytskoy mytropolychoy arkhieparkhiy lvovskoy na rok 1912*, Lvov 1911, s. 114, 417.

не міг дізнатися, що єго в списі нема і так віднято єму приречену презенту. Заки Швагер діпстав презенту на Сущин⁷⁵ до рук – вже візвано єго до інституції. Хоть не інституовав ся на Сущин, а вже оголошено конкурс на Авдіївку. Очевидно, все те вимірено на те, щоби Швагра усунути з кандидатів на Скалат, отже джерело аж надто ясне. Завтра готова Консисторія визначити кандидата на Колодіївку, щоби Швагра зневолити до інституції на Сущин, де поле вже винайняте дотеперішньому адміністраторови. А коли б Ексцеленція виїхали в найближшій часі зі Львова, то «щирі» руки готові подбати о то щоби Колодіївку обсадити, хоть она правно не є вільною. Се нагорода Консисторії чоловікови, якого Ексцеленція перед десятком літ відзначили крилош. відзнакою, який з пустині зробив вірцево улажену парохію, построїв вірцевий дім Божий, хату, господарські будинки, громадський шпихлір, тепер збирає гроші на захоронку і хто знає, чи ще літом не введе до неї Сестер Служебниць⁷⁶.

Коли я просив Ексцеленцію о Скалат для Швагра, то не тому, що се мій швагер, але тому, що се ідеал душпастиря, чоловік зрівноважений, який серед своєї громади, де має понад тисяч латинників, костел і латинського священника, зумів вибити ся на перворядне становище, а який вже 25-тий рік служить Богу і громадї, як священник. Зі Скалата вибиралася до Ексцеленції депутація міщан з нотарем Шолгінїєю, однак я відрадив, щоби не виглядало, що депутація замовлена. Загальна опінія духовенства, з виїмкою одиниць, була рівно ж за ним, бо відносини знаменито, а окрім сего почав на значну скалю економічно-господарську роботу», як голова філії «Сільського Господаря». Не важився я просити Вашу Ексцеленцію, хоча б з того титулу, що се мій швагер, бо вище ставлю інтереси Церкви, чим родини.

Які хвилі пережив я, коли одержав лист Швагра з вісткою про оголошення конкурсу на Колодіївку, – не буду розказувати, але умію зрозуміти, що єго біль і жаль, коли в сей спосіб платить Консисторія, одному з найкращих слуг Божих, а в додатку вірцевому Отцеві родини.

Не вмію налазити і просити, бо се болить і як не мав я досі просьб до Ексцеленції, то се була і буде, певно, останньою в моім житю. Можуть

⁷⁵ Suszczyń, wieś w powiecie tarnopolskim, należąca do dóbr hrabiów Pinińskich, z cerkwią i parafią greckokatolicką należąca do dekanatu trembowelskiego. *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1911...*, s. 206; Suszczyń [w:] *Skalat* [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, t. 11, Warszawa 1890, s. 606.

⁷⁶ Siostry Służebnice Niepokalanej Panny Maryi (Sęstry Służebnytsi Pre neporochnoi Divy Marii). *Leksykon Kościoła katolickiego w Polsce* (stan na 2 sierpnia 2003 r.), red. B. Łoziński, G. Polak, M. Przeciszewski, Warszawa 2003, s. 173–174; B. Łoziński, *Leksykon zakonów w Polsce. Informator o życiu konsekrowanym*, Warszawa 1998, s. 315.

Ексцеленція над моїми просьбами перейти до дневного порядку, хоть ані Шваґер, ані я на се не заслужили.

Прошу прийняти слова глибокого поважання від щиро відданого слуги
К. Студинський
Львів, дня 2.IV.1912 р.
вул. Хмельовського ч. 15

List 7

Źródło: ЦДІА, 358/2/262, Листи Студинського Кирила до Шептицького А., 1905–1914, к. 20
verte, rkps, ukr.

List Kyryła Studynskiego do Metropolity Andrzeja Szeptyckiego, 9 V 1912,
Lwów

Ваша ексцеленціє, Найдостойніший отче Митрополите!

Я ніколи зле Ексцеленції не радив, бо не смівби. І нині прошу не купувати будинку бурси Тов. Педагогічного⁷⁷, бо це купно буде руїною для Сестер Василянок в будуччині. Коли б там Сестри перенесли ся, то були би зневолені основати для своїх Інституток всі школи, отже гімназію, школу вправ, школу виділову і семінарію, інакше ніхто до Інститута дочок не пішле, бо се за сьвітом. Для нас, що шлемо дітий до гімназії Сестер Василянок було би не можливою річю на дальше з сеї школи користати, колиб її перенесено до бурси.

Раджу будувати на дотеперішнім місци. Звертаю увагу, що будова німецької школи св. Йосифа при вулиці Лелевеля (коло мене) коштувала всего 70 тисяч злр., а два рази такий будинок аж надто вистарчив би на школу і потреби Сестер.

Будинок бурси нині вже порядно знищений. Дах затікає. Коли сей будинок зруйнував товариство педагогчне, то длячого ще руйновати Сестри Василянки?

Пишу щиро, бо вісти про намірене купно мені спати не дають. Ексцеленція можуть в инакший спосіб помочи Тов. педагогічному, а не коштом руїни другої, дорогої серцю Ексцеленції Інституції.

⁷⁷ Bursa ukraińskiego Towarzystwa Pedagogicznego we Lwowie powstała w latach 1906–1908 przy ulicy Potockiego 95. Projekt wykonała znana firma architekta Jana Lewińskiego (Ivan Levynskyi, 1851–1919). W 1909 r. budynek został poświęcony przez arcybiskupa Szeptyckiego. W 1912 r., mimo rad zawartych w liście Studynskiego, Metropolita zakupił ten budynek dla sióstr bazyliańek, które założyły tam szkołę dla dziewcząt. <https://photo-lviv.in.ua/10-faktiv-pro-budivliu-bursy-ruskoho-tovarystva-pedahohichnoho-u-lvovi/> [dostęp: 17.12.2024].

Не хочу молествувати Ексцеленції лично і тому сею дорогою піддаю мої гадки тревоги і остаю з глибоким поважанем слугою

К. Студинський

Львів, дня 9.V.1912 р.

ул. Хмельовського 15

List nr 8

Źródło: ЦДІА, 358/2/262, Листи Студинського Кирила до Шеґтыцького А., 1905–1914, к. 22, rkps, ukr.

List Kyryla Studynskiego do Metropolity Andrzeja Szeptyckiego, 25 V 1912, Lwów⁷⁸

Ваша Ексцеленціє, Високопреосвященні Отче Митрополито!

Над моєю останною в житю щирою і умотивованою просьбою перейшли Ексцеленція до дневного порядку, хоть ані я, ані чоловік, за яким я просив, на се не заслужили. Можуть бути Ексцеленція певні, що більше на дорозі Їх життя ані з просьбою, ані з недотепною радою не стану, а так само моєю особою ніколи нікуди не доскулю. А щоби себе обезпечити на будуче перед подібним легковаженєм, яке мене стрінуло з сторони Вашої Ексцеленції, почуваю себе спонуканим, зложити мандат куратора «Національного музею», одержаний з Їх рук.

Роблю се з тяжким болем серця, бо коли не в музеальних зборах, то в тім величнім будинку дрібка моєї недотепної ради, – але супротив кроку, яким мене Ексцеленція злегковажили, мені инакше годі вчинити. Ексцеленція не вважали навіть умісним, чи лично, коли я тижнями працював у митрополитальній палаті, чи в инший спосіб упередити, зглядно повідомити мене про Своє рішення, хоть бодай на стільки я повинен був собі заслужити. А се хиба за тяжке злегковажене.

За кривду, якої дорогий мені чоловік зазнав з боку Консисторії (щезнене подання на парохію, якої мав презенту), най Бог простить виновникам! Ексцеленція про се знали, а хоть, як Зверхник Консисторії мали двічі на году сю кривду направити, сего не вчинили. Най Бог простить!

Тяжко мені було писати до Швабра, що Ексцеленція перейшли до дневного порядку над его визначною душпастирською працею, коли рішили ся в користь совященика о 4 роки молодшого⁷⁹, та ледви, чи до місточка

⁷⁸ List został odczytany i przepisany z rękopisu przez mgra Antona Huza ze Szkoły Doktorskiej Nauk Humanistycznych i Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego.

⁷⁹ Być może chodzi tu o objęcie parafii greckokatolickiej w Skałacie przez Juliana Lewyckiego (Юліанъ Левицкий, ur. 1865, wyświęcony w 1892 r.). *Shematyzmъ vseho klyra*

відповідного. Ще тяжше було мені дізнати ся, що наслідком сеї зневаги, якої дізнав від Ексселенції дорогий мені чоловік, моя сестра тяжко занежижала на серце. Та і за се най Бог простить!

Остаю з глибоким поважанем для Вашої Ексселенції у Львові, дня 25.V.1912 р.

К. Студинський

List nr 9

Źródło: ЦДІА, 358/2/262, Листи Студинського Кирила до Шептицького А., 1905–1914, к. 24, rkps, ukr.

List Kyryła Studynskiego do Metropolity Andrzeja Szeptyckiego, 1 II 1913

Ваша ексселенціє, Високопреосвященні отче Митрополито!

Маю честь донести, що мого Швагра, о. Климентія Слюзара, усунено з пропозиції на Остапе⁸⁰, надання Ексц. Залеского і що саму пропозицію вислано вже в четвер до Відня. Доношу тільки на те, бо сумніваю ся, чи иншою дорогою дійде се до відомости Ексселенції. По щезненню його подання на Глібів⁸¹, по обсаді Скалата⁸², се вже третя нагорода, яка стрічає його за взірцеву душпастирську працю.

Остаю з глибоким поважанем

К. Студинський

1/II/1913 р.

hreko katolytskoy mytropolychoy arkhieparkhiy lvôvskoy na rôkь 1914, Lvôv 1913, s. 326, 460, 485.

⁸⁰ Ostapіe – Остапє, wieś w powiecie skałackim z parafią greckokatolicką, której patronem był Wacław Zaleski. W 1914 r. funkcję proboszcza pełnił tam Teodor Pajkusz (Teodor Пайкушъ, ur. 1873, wyświęcony w 1896 r.). Z listu i z szematyzmów wynika, że nie udało się uzyskać szwagrowi Studynskiego tego probostwa. *Shematyzmъ vseho klyra hreko-katolytskoy mytropolychoy arkhieparkhiy lvôvskoy na rôkь 1914...*, s. 129, 465, 484. *Ostapіe* [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, t. 7, Warszawa 1886, s. 661.

⁸¹ Obsada parafii w Chlebowie (Глібівб) w powiecie skałackim pozostała bez zmian (zob. przypis 17). I tego miejsca nie udało się pozyskać dla ks. Klemensa Sluzara. *Shematyzmъ vseho klyra hreko katolytskoy mytropolychoy arkhieparkhiy lvôvskoy na rôkь 1914...*, s. 125, 324, 479.

⁸² Zobacz przypis 22. Szwagier Studynskiego, ks. Klemens Sluzar, nie tylko nie uzyskał posad w parafiach, o które się starał (Skałat, Chlebów, Ostapіe). Utracił też parafię w Kołodziejówce k. Skałata i został przeniesiony do wsi Suszczyn, w której odnajdujemy go jako proboszcza w 1914 r. Przeniesienie musiało nastąpić ok 1913 r. *Shematyzmъ vseho klyra hreko-katolytskoy mytropolychoy arkhieparkhiy lvôvskoy na rôkь 1914...*, s. 224.

List nr 10

Źródło: ЦДІА, 358/2/262, Листи Студинського Кирила до Шептицького А., 1905–1914, k. 28, rkps, pol.

List Kyryła Studynskiego do ministra, 3 I 1914

Ekscelecyjo, Jaśnie Wielmożny Panie Ministrze!

We środę, dnia 31.XII byłem X. Metropolity. Przyjął mnie bardzo serdecznie. Wszystkie rachunki wyrównane, pojednanie nastąpiło zupełne⁸³. Miło mi o tym donieść Ekscelecyi Panu Ministrowi, bo to Jego dzieło. Przy tej sposobności łączę wyrazy czci wdzięczny sługa C. Studziński.

3/I/1914 r.

List nr 11

Źródło: ЦДІА, 358/2/262, Листи Студинського Кирила до Шептицького А., 1905–1914, k. 30–31 verte, rkps, pol., 30 IV (1911), Lwów

List Kyryła Studynskiego do Jana Kantego Szeptyckiego, 30 IV (1911), Lwów

Jaśnie Wielmożny Panie Hrabio!

Proszę mi wybaczyć, że chociaż tak mało znany Panu Hrabiemu, śmiem zanieść do Niego następującą prośbę.

Wakuje obecnie parafia Skalat, którą nadaje Syn Pana Hrabiego, Ekscelecya Ks. Metropolita.

Ubiega się o nią mój Szwagier, ks. Klemens Sluzar proboszcz Kołodziejówki koło Skalata. Księdzem jest lat 24. Parafię doprowadził do wzorowego porządku, pobudował bez konkurencyi śliczną cerkiew, dom mieszkalny, gospodarskie budynki, za co otrzymał ekspozytoria kanonickie. Jest człowiekiem roztroptym i ogólnie szanowanym, ma troje dzieci, z których syn na prawach w Gracu, a dwóch młodszych w gimnazjum. Gdyby nie to, że na kształcenie dzieci wydaje resztki majątku po Rodzicach, to z obecnej parafii nie byłby w stanie posyłać ich do szkoły, gdyż Kołodziejówka ma 50 mórg ziemi.

Przed sześciu laty otrzymał był mój Szwagier prezentę na bardzo dobrą parafię Hlibów k. Skalata, lecz jeden z Kanoników schował podanie szwagra, gdyż miał nadzieję, że jeden z jego siostrzeńców tę parafię otrzyma. I chociaż hrabina Koziembrodzka, właścicielka Hlibowa zwracała się za Szwagrem

⁸³ Chodzi o pojednanie po ostentacyjnej rezygnacji K. Studynskiego z mandatu kuratora Muzeum Narodowego we Lwowie. Osoby ministra nie udało się jak dotąd ustalić.

do Eksc. Ks. Metropolity, to jednak otrzymała odpowiedź, że podanie przyszło po terminie (choć tak nie było, i ja wykazywałem się post factum receptem przed Eksc. Ks. Metropolitą, że podanie w czas wysłano) i prezenta przepadła.

Mniej więcej w tym czasie prosiłem Ekscelencję Ks. Metropolitę, by tę krzywdę, wyrządzoną mojemu Szwagrowi przez jednego członka Konsystorza wynagrodził pozwoleniem na zamianę parafii ze swym Ojcem, który był podówczas proboszczem w Skałacie. Ekscelencja Ks. Metropolita zgodził się na to, lecz Ojciec mojego Szwagra tak podupadał na zdrowiu, że do kanonicznej instytucji przybyć nie mógł, a że popadł w najzupełniejszą nieświadomość umysłową (z powodu wapnienia naczyń mózgowych), więc trzeba było wszelkich kroków zaniechać. Kiedy ojciec Szwagra zmarł i ja prosiłem Ekscelencję Ks. Metropolitę o prezentę, otrzymałem wymijającą odpowiedź, i ostatecznie został proboszczem Skałata ks. Harasymowicz [właściwie Hilary Herasymowycz – M.N.]⁸⁴, człowiek starszy, chorowity, który przed dziesięciu dniami zakończył życie.

Zdaje mi się, że obecnie łatwiej było by dostać Szwagrowi prezentę, gdyż lat służby ma 24, a Skałat potrzebuje człowieka spokojnego, lecz energicznego i żywego.

Opisałem dokładnie wszystko i zdaje mi się, że instancjonuję za człowiekiem, który przy obecnej obsadzie powinien być wziętym w rachubę. A proszę za nim nie tylko, jak za moim szwagrem, lecz także, jak za człowiekiem ze wszech miar godnym szacunku.

Prosiłem o instancję hr. Kazimierza, a odwołuję się jeszcze do serca Pana Hrabiego, który ma najwięcej wpływu na Ekscelencję Ks. Metropolitę.

Sam będę również prosić Ekscelencję za Szwagrem, mimo, że od ostatniej odmowy chciałem już nigdy o nic nie prosić. Zdaje mi się jednak, że zrobiłbym krzywdę Szwagrowi, gdybym moich starań zaniechał.

Proszę nie odmówić Swego łaskawego poparcia dla człowieka, który na nie zasługuje.

Cieszy mnie bardzo że dr. Suszko w szczęśliwą godzinę urlop otrzymał. Obecnie było by trudniej, gdyż Rada szkolna przekroczyła urlopami budżet o 400 tysięcy koron i obecnie zarządziło Ministerstwo, by tylko w ten czas

⁸⁴ Hilary Herasymowycz, Иларій/ Иляріонъ Герасимовичъ (ur. 1847, wyświęcony w 1873 r., zm. 22 kwietnia 1911 r.) – proboszcz w Skałacie, delegat metropolitalnego ordynariatu do Rady Szkolnej ze Skałatu, dziekan dekanatu skałackiego, radca honorowy konsystorza metropolitalnego. Zmarł dokładnie 8 dni przed powstaniem tego listu w wieku 74 lat. *Shematyzmъ vseho klyra hreko-katolytskoy mytropolychoy arkhieparkhiy lvôvskoy na rôkъ 1910*, Lvôv 1910, s. 36, 332, 336, 455; *Shematyzmъ vseho klyra hreko-katolytskoy mytropolychoy arkhieparkhiy lvôvskoy na rôkъ 1912...*, s. 418.

udzielać urlopy, kiedy jest pokrycie. Dr. Suszko powinien przeto z pracą spieszyć się, gdyż i teraz były z udzieleniem urlopu znaczne trudności połączone.

Proszę J.W. Pana Hrabiego wybaczyć, że mym listem śmiem przerywać spoczynek, lecz sprawa ważna i nie cierpi zwłoki. Jeśli moje słowa trafiły do przekonania, proszę o pomoc. Przy tej sposobności proszę przyjąć wyrazy głębokiej czci

od uniżonego sługi

Cyryła Studzińskiego

prof. Uniw.

Lwów 30.IV.

ul. Chmielowskiego 1.15

Bibliografia

Archiwa

Cyfrowe Archiwum i Muzeum Aleksandra Fredry

<http://archiwum.dom-komedii.pl/> (dostęp: 17.12.2024).

Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, Lviv

f. 358 Sheptytskyi Andrei (Roman, Maria, Aleksandr, 1865–1944), hraf, mytpopolyt Haltskyi hreko-katolytskoi Tserkvy, arkhypyskop Lbvivskyi, epyskop Kamianets-Podilskyi, kulturnyi i tserkovnyi diiach, metsenat, diisnyi chlen NTSh

358/1/351, Lysty korespondentiv z prizvyshchamy na litery «Sto-Stu» do Sheptytskoho, 1902–1938

358/2/262, Lysty Studynskoho Kyryla do Sheptytskoho A., 1905–1914 Kyrylo Studynskyi

Prasa

„Kurier Lwowski”, 29 VI 1910, nr 296

Źródła drukowane

Szematyzmy, kalendarze, protokoły i słowniki

Powszechny Kalendarz Polski rzymsko i grecko-katolicki, ewangelicki i żydowski, astronomiczny, gospodarski i domowy na rok Pański 1905, Cieszyn 1904, Śląska Biblioteka Cyfrowa [dostęp: 15.12.2024].

Shematyzmъ vseho klyra hreko katolytskoy mytropolychoy arkhieparkhiy lvôvskoy na rôkъ 1910, Lvôv 1910.

Shematyzmъ vseho klyra hreko katolytskoy mytropolychoy arkhieparkhiy lvôvskoy na rôkъ 1912, Lvôv 1911.

Shematyzmъ vseho klyra hreko katolytskoy mytropolychoy arkhieparkhiy lvôvskoy na rôkъ 1914, Lvôv 1913.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. F. Sulimierski, t. 4, Warszawa 1883, t. 7, Warszawa 1886, t. 10, Warszawa 1889, t. 11, Warszawa 1890.

Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Herrenhauses des Reichsrates 1909 bis 1911, XX Session, 1 bis 15 Sitzung, Wien 1911 (*Stenographisches Protokoll, Herrenhaus*,

XX Session, 11 Sitzung, 28 Juni 1910), s. 286–288, <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=sph&datum=0020&page=364&size=45> [dostęp: 7.12.2014].

Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1905, Lwów 1905.

Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1911, Lwów 1911.

Wydawnictwa źródłowe i korespondencja

Blazhennyi arkhymandryt Klymentii (Kazymyr hrab Sheptytskyi). Lysty do rodnoho brata Stanisla-va hrafa Sheptytskoho ta rodyny 1881–1945 rr., per. z pol., opr. ta prymityky I. Matkovskyy; uporiad.: I. Matkovskyy; o. Yustyn (Yu. Boiko), Lviv 2018.

Chaikovskyy A., *Spohady. Lysty. Doslidzhennia*, uporiad. B.Z. Yakymovycha za uchastiu Z.T. Hren, O.V. Sedliara, t. 2, Lviv 2002.

Konferentsii Arkhyiereiv Ukrainskoi Hreko Katolytskoi Tserkvy (1902–1937), red. A. Kravchuk, Lviv 1997 [reprint za: „Logos. Zhurnal Skhidnochrystianskykh studii” 1994, t. 35, s. 433–518].

Konstantyn Czechowicz. *Korespondencja grekokatolickiego biskupa przemyskiego z lat 1897–1914*, wyd. A. Krochmal, Przemyśl 1998.

Lysty Mytropolity Andreia Sheptytskoho do Ilariona Svientsitskoho. Z Arkhivu Natsionalneho muzeiu u Lvovi, uporiad. S. Diakiv, Lviv 2005.

Metropolita Andrzej Szeptycki. Pisma wybrane, wyboru dokonali i przygotowali do druku M.H. Szeptycka, M. Skórka, Kraków 2000.

Mytropolyt Andrei Sheptytskyi. Dokumenty i Materialy 1899–1944, t. 1: *Pastyrski poslannia 1899–1914*, red. M. Hrynchyshyn ta druh., Lviv 2007.

Mytropolyt Andrei Sheptytskyi. Dokumenty i Materialy 1899–1944, t. 2: *Pastyrski poslannia 1918–1939*, red. M. Hrynchyshyn ta druh., Lviv 2009.

Mytropolyt Andrei Sheptytskyi. Dokumenty i Materialy 1899–1944, t. 3: *Pastyrski poslannia 1939–1944*, red. M. Hrynchyshyn ta druh., Lviv 2010.

Mytropolyt Andrei Sheptytskyi. Dokumenty i Materialy 1899–1944, t. 4: *Spilni pastyrski poslan-nia 1905–1944*, Lviv 2013.

Mytropolyt Andrei Sheptytskyi. Dukh Khrysta ye dukhom demokratychnym: Vybrani teksty na suspilno-politychnu tematyku, uporiad. L. Hentosh, Ya. Hrytsak, M. Marynovych, Lviv 2024.

Mytropolyt Andrei Sheptytskyi: Zhyttia i Diialnist. Dokumenty i Materialy 1899–1944, t. 2: *Tserkva i suspilne pytannia*, kn. 1: *Pastyrske vchennia ta diialnist*, red. A. Kravchuk, Lviv 1998.

Mytropolyt Andrei Sheptytskyi: Zhyttia i Diialnist. Dokumenty i Materialy 1899–1944, t. 2: *Tserkva i suspilne pytannia*, kn. 2: *Lystuvannia*, red. A. Kravchuk, Lviv 1999.

Mytropolyt Andrei Sheptytskyi: Zhyttia i Diialnist. Tserkva i tserkovna yednist. Dokumenty i Materialy 1899–1944, t. 1, red. A. Kravchuk, Lviv 1995.

Nieznana korespondencja Arcybiskupów Metropolitów Lwowskich Józefa Bilczewskiego z Andrzejem Szeptyckim w czasie wojny polsko-ukraińskiej 1918–1919, oprac., wstęp, przypisy, indeksy, wybór aneksów i fot. J. Wołczański, Lwów–Kraków 1997.

Studynskyy K., *Do istorii vzaïemyn Halychyny z Ukrainoiu*, 1906.

Studziński C., *Pierwszy występ literacki Hipacyusza Pocięja*, Lwów 1902.

Studziński C., *Ze studyów nad literaturą polemiczną przez Cyryla Studzińskiego*, Kraków 1905.

U pivstolitnikh zmahanniakh: Vybrani lysty do Kyryla Studynskoho (1891–1941), uporiad. O.V. Haiova, U.Ya. Yedlynska, H.I. Svarynk, Kyiv 1993.

Viacheslav Lypynskyy ta yoho doba, red. Yu. Tereshchenko, kn. 1 (Kyiv 2010), kn. 2 (Kyiv 2010), kn. 5 (Kyiv 2017).

Zięba A.A., *Sister Maria Krysta Szembek and Her Memories*, „Harvard Ukrainian Studies” 1991, vol. 15, no. 1–2, s. 88–106.

Opracowania

Anderson B., *Wspólnoty wyobrażone. Rozważania o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu*, tłum. S. Amsterdamski, Kraków 1997.

Buszko J., Korytowski Witold [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 14, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968–1969, s. 155–157.

Dzięgielewski J., *Adam Pociąg h. Waga (1541-04-12 – 1613-07-18)* [w:] *Internetowy polski słownik biograficzny*, t. XVII, 1982–1983, <https://web.archive.org/web/20181113025509/http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/adam-pociag-h-waga#text> [dostęp: 10.12.2014].

Gellner E., *Narody i nacjonalizm*, tłum. T. Hołówka, Warszawa 1991.

Gudziak B., *Metropolita Szeptycki i ks. Slipyj: dzieje korespondencji*, tłum. A.A. Zięba [w:] *Metropolita Andrzej Szeptycki. Studia i materiały*, red. A.A. Zięba, Kraków 1994, s. 217–223.

Hrynchysyn M., *Western Historiography and Future Research* [w:] *Morality and Reality. The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi*, red. P.R. Magocsi, Edmonton 1989, s. 421–436.

Kamińska-Kwak J., *Inteligencja województwa lwowskiego w okresie międzywojennym*, Rzeszów 2005.

Leksykon Kościoła katolickiego w Polsce (stan na 2 sierpnia 2003 r.), red. B. Łoziński, G. Polak, M. Przeciszewski, Warszawa 2003.

Łoziński B., *Leksykon zakonów w Polsce. Informator o życiu konsekrowanym*, Warszawa 1998.

Mace J.E., *Communism and the Dilemmas of National Liberation: National Communism in Soviet Ukraine, 1918–1933*, Cambridge 1983.

Mędrzecki W., *Inteligencja polska na Wołyniu w okresie międzywojennym*, Warszawa 2005.

Mędrzecki W., Rudnicki S., Żarnowski J., *Spółczesność polska w XX wieku*, Warszawa 2003.

McVay A.D., *Vatican Archives and Metropolitan Andrei Sheptytsky: Discoveries and Future Perspectives* [w:] *Sheptytskyi 155. Materiały mizhnarodnoi naukovoï onlain-konferentsii do 155-richchia vid dnia narodzhennia Mytropolyta Andreia Sheptytskoho*, pod patronatom Ottsia i Hlavy Ukrainskoi Hreko-Katolytskoi Tserkvy Blazhennishoho Sviatoslava Shevchuka, uporiad.: Yu. Skira, Sviatouspenska Univska Lavra Studiiskoho Ustavu, Lviv 2021, s. 195–205.

Melnik M., *Andrzej Szeptycki w polskiej historiografii w okresie PRL* [w:] *Kościół, naród, państwo. Działalność i dziedzictwo Metropolity Andrzeja Szeptyckiego (1865–1944)*, materiały z międzynarodowej konferencji w Krakowie 25–26 listopada 2009 r., red. A.R. Szeptycki, Wrocław–Warszawa 2011, s. 243–252.

Molik W., *Badania nad historią polskiej inteligencji w okresie zaborów*, „Galicja. Studia i materiały” 2024, t. 11, s. 9–66.

Mudrak M.M., *Sheptyts'kyi as Patron of the Arts* [w:] *Morality and Reality. The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi*, red. P.R. Magocsi, Edmonton 1989, s. 289–312.

Mykhaleyko A., *Metropolit Andrei Graf Sheptytskyj und das NS-Regime. Zwischen christlichem Ideal und Politischer Realität*, Paderborn 2020.

Nowak M., *Dwa światy. Zagadnienie identyfikacji narodowej Andrzeja Szeptyckiego w latach 1865–1914*, Gdańsk 2018.

Nowak M., *Działalność Romana Aleksandra Szeptyckiego w polskich organizacjach studenckich (Wrocław 1884–1885, Kraków 1886–1887)* [w:] *Istoriia – mentalnist – iden tychnist. Istorična pamiat ukrainsiv i poliakiu u period formuvannia natsional noi svidomosti v XIX – pershii polovyni XX stolittia*, kolektywna monohrafiia, red. L. Zashkilniaka, Y. Pisulinskoï, P. Serzhengy, Lviv 2011, s. 295–306.

- Nowak M., *Lata szkolne Romana Aleksandra Szeptyckiego w Gimnazjum św. Anny w Krakowie (1879–1883)* [w:] *Polska i sąsiedzi. Studia z dziejów kultury, gospodarki i myśli politycznej. Księga pamiątkowa ofiarowana prof. Marianowi Mroczone w 70. rocznicę urodzin*, red. M. Hejger, W. Skóra, Wydawnictwo JASNE, Pruszcz Gdański – Słupsk 2010, s. 403–417.
- Nowak M., *Metropolita Andrzej Szeptycki i ks. Henryk Jackowski TJ (1880–1892)*, „Sensus Historiae. Studia interdyscyplinarne” 2013, t. 10, z. 1, s. 21–38.
- Nowak M., *Polskie badania nad postacią metropolity Andrzeja Szeptyckiego*, „Historia@Teoria” 2017/2 (4), *O historii historiografii*, cz. 2, red. M. Solarska, V. Julkowska, M. Bugajewski, s. 177–187.
- Nowak M., *Refleksje o pracy badawczej nad monografią o metropolicie Andrzeju Szeptyckim* [w:] *Biografistyka we współczesnych badaniach historycznych. Teoria i praktyka*, red. J. Kolbuszewska, R. Stobiecki, Łódź 2017, s. 149–163.
- Nowak M., *Szeptycka Zofia* [w:] *Polski słownik biograficzny*, red. A. Romanowski, Polska Akademia Nauk – Polska Akademia Umiejętności, Warszawa–Kraków 2012, t. 48/2, z. 197, s. 213–214.
- Nowak M., *Szeptycki Roman, w zakonie Andrzej (1865–1944)* [w:] *Polski słownik biograficzny*, Polska Akademia Nauk – Polska Akademia Umiejętności, Warszawa–Kraków 2012, t. 48/2, z. 197, s. 216–224.
- Nowak M., *Wokół biografii Metropolity Andrzeja Szeptyckiego – stan badań, źródła i metoda*, „Krakowskie Pismo Kresowe” 2021, t. 13: *Elity intelektualne Lwowa, materiały z XV Polsko-Ukraińskiej Konferencji Naukowej*, „Lwów: Miasto – społeczeństwo – kultura. Intelektualne elity miasta” zorganizowanej w dniach 9–11 grudnia 2020 r. w Krakowie, red. K. Karolczak, W. Kudela-Świątek, Kraków 2021, s. 111–135.
- Nowak M., Stępień S., *Szeptycki Jan Kanty* [w:] *Polski słownik biograficzny*, red. A. Romanowski, Polska Akademia Nauk – Polska Akademia Umiejętności, Warszawa–Kraków 2012, t. 48/2, z. 197, s. 236–238.
- Osadczy W., *Głos proroka Ukrainy. Błogosławiony biskup Grzegorz Chomyszyn, ordynariusz stanisławowski i jego dzieło „Dwa królestwa”* [w:] H. Khomyshyn, *Dva tsarstva*, red. I. Pelekhaty, V. Osadchy, Liublin 2016, s. 67–99.
- Papierzyńska-Turek M., *Od tożsamości do niepodległości. Studia i szkice z dziejów kształtowania się ukraińskiej świadomości narodowej*, Toruń 2012.
- Sdvižkov D., *Epoka inteligencji. Historia porównawcza warstwy wykształconej w Europie*, tłum. J. Górny, Warszawa 2011.
- Slusarczyk A., Sirka A., *Sheptyts'kyi in Education and Philantropy* [w:] *Morality and Reality. The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi*, red. P.R. Magocsi, Edmonton 1989, s. 269–287.
- Starzyński S., *Badeni Kazimierz* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 1, Kraków 1935, s. 205–207.
- Stępień S., *Kyryło Studynskij (1868–1941)* [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, t. 2, red. J. Maternicki, P. Sierżega, L. Zaskilniak, Rzeszów 2014, s. 221–232.
- Szwarc A., *Inteligencja i „warstwy oświecone”. O kryteriach i granicach wewnętrznych podziałów w badaniach nad inteligencją polską XIX i początku XX wieku* [w:] *Polska w XIX i XX wieku – społeczeństwo i gospodarka. Księga jubileuszowa dedykowana Pani Profesor Reginie Renz*, red. W. Caban, M.B. Markowski, J. Muszyńska, M. Przeniosło, Kielce 2014, s. 151–160.
- Ther Ph., *Beyond the Nation: The Relational Basis of a Comparative History of Germany and Europe*, „Central European History” 2003, vol. 36, no. 1, pp. 45–73.
- Żurawicka J., *Inteligencja warszawska w końcu XIX wieku*, Warszawa 1978.
- Arkusha O.H., *Barvynskyi Oleksandr Hryhorovych* [w:] *Entsyklopediia istorii Ukrainy*, t. 1, red. V.A. Smolii ta in., Kyiv 2003.

- Babiak A., *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi u memuarakh Kyryla Korolevskoho*, „Kovchek. Naukovyi zbirnyk z tserkovnoi istorii” 2015, ch. 7, s. 186–218.
- Chernukhin Ye., *Kolektsiia rukopysiv ta arkhiv mytropolyta Andreia Sheptytskoho. Kataloh fondu XVIII Instytutu rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V.I. Vernadskoho NAN Ukrainy, Instytut istorii Ukrainy; Natsionalna biblioteka Ukrainy im. V.I. Vernadskoho*, Instytut istorii Ukrainy, Kyiv 2011.
- Dziuban R., Kanchalaba O., *Lysty Mytropolyta Andreia Hrafa Sheptytskoho do Oleksandra Bachynskoho (z fondiv viddilu rukopysiv Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteki Ukrainy imeni V. Stefanyka)*, „Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteki Ukrainy imeni V. Stefanyka” 2017, vyp. 9, s. 398–433.
- Halyk V., *Andrei Sheptytskyi ta Ivan Franko: do problemy analizu ta otsinky vzaiemyn mizh mytropolytom i vchenym*, „Aktualni pytannia humanitarnykh nauk” 2015, vyp. 12, s. 5–14.
- Hentosh L., *Mytropolyt Sheptytskyi 1923–1939. Vyprobuvannia idealiv*, Lviv 2015.
- Hentosh L., *Postat mytropolyta Sheptytskoho v ukrainskykh ta polskykh naukovykh vydanniakh ostannoho desiatyrichchia*, „Ukraina Moderna” 2003, ch. 8, s. 179–210.
- Holobutskyi P.V., *Kachala Stepan [w:] Entsyklopediia istorii Ukrainy*, t. 4: Ka-Kom, red. V.A. Smolii (holova) ta in. NAN Ukrainy, Instytut istorii Ukrainy, Kyiv: V-vo „Naukova dumka”, 2007, http://www.history.org.ua/?termin=Kachala_S [dostep: 11.12.2024].
- Kachur I., *Knyhozhbirnia Andreia Sheptytskoho: vid Prylbych do Mytropolychykh palat*, „Zapysky Lvivskoi natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. Stefanyka” 2015, vyp. 7, s. 21–70.
- Kasianov H.V., *Ukrainska intelihentsiia 1920-kh–30-kh rokiv: sotsialnyi portret ta istorychna dolia*, Kyiv–Edmonton 1992.
- Kasianov H.V., *Ukrainska intelihentsiia na rubezhi XIX–XX stolit: sotsialno-politychnyi portret*, Kyiv 1993.
- Kizchenko V.I., *Vakhnianyn Anatol [w:] Entsyklopediia istorii Ukrainy*, t. 1, red. V.A. Smolii ta in., Kyiv 2003, s. 450.
- Klish A., *Hromadsko-politychna ta naukova diialnist Kyryla Studynskoho (1868–1941 rr.)*, dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata istorychnykh nauk, naukovyi kerivnyk: Aleksiievets Mykola Myronovych, Ternopil'skyi Natsionalnyi Pedahohichnyi Universytet im. Volodymyra Hnatiuka, Ternopil 2008, UDK 398 (477), na pravakh rukopysu, https://chtyvo.org.ua/authors/Klish_Andrii/Hromadsko-politychna_ta_naukova_diialnist_akademika_Kyryla_Studynskoho_1868-1941/ [dostep: 15.12.2024].
- Klish A., *Publitsystychna ta redaktorsko-vydavnycha diialnist Kyryla Studynskoho*, „Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia Knyhozhnavstvo, bibliotekoznavstvo ta informatsiini tekhnologii” 2007, vyp. 2, s. 230–237.
- Kolianchuk O., *Ukrainska viiskova emihratsiia u Polshchi (1920–1939)*, Lviv 2000.
- Mykhaleiko A., *Mytropoyt Andrei Sheptytskyi i natsystskyi rezhym 1941–1944: mizh khrystianskymy udealamy i politychnymy realiiamy*, Lviv 2023.
- Mykhaleiko A., *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi i proholoshennia Ukrainskoi derzhavy 30 chervnia 1941 roku*, „Kovchek. Naukovyi zbirnyk z tserkovnoi istorii”, vidp. red. O. Turii, Lviv 2018, ch. 8, s. 190–205.
- Novak M., *Dva svity. Problema natsionalnoi identyfikatsii Andreia Sheptytskoho v 1865–1914 rokakh*, perekl. A. Pavlyshyn, Lviv–Gdansk 2023.
- Novak M., *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi i otets-yezuit Henryk Yatskovskiy u 1880–1892 rokakh*, „Kovchek. Naukovyi zbirnyk z tserkovnoi istorii” 2015, ch. 7, Ukrain'skyi katolytskyi universytet, Lviv, s. 26–41.
- Rublov O., *Intelihentsiia ukrainska [w:] Entsyklopediia istorii Ukrainy*, t. 3: E–Y, red. V.A. Smolii (holova) ta in. NAN Ukrainy, Instytut istorii Ukrainy, Kyiv 2005, http://www.history.org.ua/?termin=Inteligencija_ukrainska [dostep: 10.12.2024].

- Shkrabiuk P., *Ivan Franko i Mytropolyt Andrei Sheptytskyi na tli vzaiemyn arystokratychnoi ta demokratychnoi elit*, „Visnyk Lviv. Un-Tu”, seria zhurnalistyka 2007, vyp. 30, s. 116–122.
- Shvydkyi V.P., *Studynskiy Kyrylo Yosypovych* [w:] *Entsyklopediia istorii Ukrainy*, Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, http://www.history.org.ua/?termin=Studynskiy_K [dostęp: 19.09.2023].
- Shyp N.A., *Yntelhyentsyia na Ukraine (XIX v.): Ystoryko-sotsyolohycheskyi ocherk*, Kyiv 1991.
- Skakun R., *Zhyttia v tini velykoho Mytropolyta: brat Yosyf Grodskyi i yoho spohady*, Vydavnytstvo UKU, Lviv 2020, s. 316.
- Skira Yu., *Nevidomyi holokost: Mytropolyt Andrei Sheptytskyi ta iieromonakh Yoan (Peters)* [w:] Sheptytskyi 155. *Materialy mizhnarodnoi naukovoï onlain-konferentsii do 155-richchia vid dnia narodzhennia Mytropolyta Andreia Sheptytskoho, pid patronatom Ottsia i Hlavy Ukrainskoi Hreko-Katolytskoi Tserkvy Blazhennishoho Sviatoslava Shevchuka*, uporiad.: Yu. Skira, Sviatouspenska Univska Lavra Studiiskoho Ustavu, Lviv 2021, s. 113–136.
- Spohady Kyryla Studynskoho: z pobutu halytskoho seminarysta kintsia XIX st., Pidhotuvav Ihor Chornovol, opublikowano 22.01.2016, https://web.archive.org/web/20161028170230/http://risu.org.ua/ua/index/studios/studies_of_religions/62257 [dostęp: 4.12.2024].
- Tytko M.M., *V koli Andriia Sheptytskoho. Ukrainske kulturne vidrodzhennia za chasiv metsenatsva mytropolyta*, „Istorychni studii. Volynskiy natsionalnyi universytet im. Lesi Ukrainky” 2012, s. 24–33.
- Vehesh M.M., Palinchak M.M., *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi u dzherelakh*, „Rehionalni studii” 2019, nr 18, s. 126–135.
- Voitiuk O., *Misiini stanytsi Studytskoho chernetstva na ukrainsko-polskomu pohranychchi*, O. Voitiuk, Ukraina: kulturnaspadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist, NAN Ukrainy Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha, Lviv 2008, vyp. 17, s. 501–507.
- Voitiuk O., *Monakh Studytskoho Ustavu v aksii poriatunku yevreiv (1941–1944)*, O. Voitiuk, Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist / NAN Ukrainy Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha, Lviv 2008, vyp. 16, s. 537–542.
- Voitiuk O., *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi i sprava yednosti khrystyianskoi Tserkvy*, „Ukraina-Polshcha: istorychna spadshchyna i suspilna svidomist” 2015, vyp. 8, s. 150–162, http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrpol_2015_8_14.
- Voitiuk O., *Rozvytok ikonopysnoi shkoly v Sviato-Ivanivskii Lavri u 1927–1939 rr. XX st.*, O. Voitiuk, Naukovi i kulturno-prosvitni kraieznavchy chasopys “Halychyna”, Ivano-Frankivsk 2013.
- Voitiuk O., *Relihiinyi chynnyk v ukrainsko-polskykh vidnosynakh na prykladi diialnosti monakhiv studytiv u pershii polovyni XX st.*, Mizhnarodna naukova konferentsiia „Historia, polityka i kultura w Europie wschodniej” (Peremyszl, 9–10 lypnia 2012 r.).

Netografia

- Spohady Kyryla Studynskoho: z pobutu halytskoho seminarysta kintsia XIX st., Pidhotuvav Ihor Chornovol, opublikowano 22.01.2016, https://web.archive.org/web/20161028170230/http://risu.org.ua/ua/index/studios/studies_of_religions/62257 [dostęp: 4.12.2024].
- Yakovliev Yu., *Pivtora storichchia Kyryla Studynskoho* (data zamieszczenia: 6.10.2018), <https://zbruc.eu/node/83484> [dostęp: 4.12.2024].
- <https://photo-lviv.in.ua/10-faktiv-pro-budivliu-bursy-ruskoho-tovarystva-pedahohichnoho-ulvovi/> [dostęp: 17.12.2024].

Tekst przyjęty do druku: luty 2025

Tekst opublikowany: grudzień 2025

**Kyrylo Studynsky's (1868–1941) Letters to Andrey Sheptytsky (1865–1944)
from 1905–1914 as a Source for Research on the Metropolitan's Relations with
the Ukrainian Intelligentsia at the Turn of the 20th Century**

Abstract

Andrey Sheptytsky contacts with the Ukrainian intelligentsia still await comprehensive research. In this context, it should be emphasized that the current state of research does not permit their full and thorough analysis. The publication of Kyrylo Studynsky's letters to the Metropolitan from 1905–1914 seems to serve as a starting point for further scrutiny. The study illustrates the nature of Sheptytsky's contacts from the period prior to the outbreak of World War I. The letters provide insights into Sheptytsky's personal relations with Studynsky and present the exchange of ideas between him and representatives of the Ukrainian intelligentsia. The study does not aim to provide a comprehensive account but offers initial observations on these intellectual connections.

Keywords: Kyrylo Studynsky, Andrey Sheptytsky, Ukrainian intelligentsia, letters